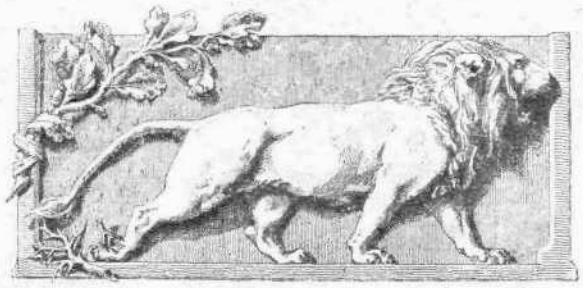

ΣΥΜΒΟΛΑΙ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑΪΚΗΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΝ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀνετέθη μοι ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἡ διεύθυνσις τῆς ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ παρὰ τὴν λεγομένην *Καλλιρρόην* ἀνασκαφῆς, περὶ ἧς ἤδη καὶ βραχείάν τινα ἀνακοίνωσιν ἐδημοσίευσα ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1893 σελ. 103. Ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἐβεβαιώθη ὅτι κρήνη τις ὁπωσοῦν ἀξία λόγου καὶ δὴ ἡ Ἐννεάκρουνος δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ αὐτόθι, τὸ δὲ ἐκ τῶν βράχων ἀναβλύζον ὕδωρ συλλεγόμενον ἐν ὑπονόμοις διωχετεύετο ἅπαν ἢ τοὐλάχιστον κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς μέγα ὑδραγωγεῖον χωροῦν πρὸς τὸν Πειραιᾶ. Ἐκτὸς τούτου δὲ ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη παρέσχεν ἐπαρκῆ τεκμήρια βεβαιοῦντα ὅτι ἡ ἀρχικὴ κοίτη τοῦ Ἰλισσοῦ δὲν ὑπῆρχεν ἐνταῦθα, διότι ἐντὸς τῆς νῦν κοίτης οἱ ἀρχαῖοι κατεσκεύασαν ἔργα ὅλως μάταια ὄντα, ἂν ἔμελλε νὰ διέρχηται ἐντεῦθεν ὁ ποταμός, καὶ ὅτε δὲ οὗτος διῆλθεν ἐμερίμνησαν κατὰ πάντα τρόπον περὶ τῆς διασώσεως αὐτῶν, ὥστε ἀνάγκη εἶνε νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ ποταμὸς ἀρχικῶς ἔρρεεν ὀλίγον βορειότερον διερχόμενος καὶ διὰ τοῦ νῦν περιβόλου τοῦ Ὀλυμπιείου, διότι *ταύτην μόνην τὴν διεύθυνσιν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ μὴ διερχόμενος διὰ τῆς σημερινῆς κοίτης.* Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ περίβολος τοῦ Πεισιστρατείου Ὀλυμπιείου (ἂν εἶχεν ἤδη κατασκευασθῇ περίβολος πρὸ τῆς ἀποπερατώσεως τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ) ἦτο ἱκανῶς μικρότερος τοῦ νῦν σωζομένου, μετὰ δὲ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ Ἀδριανοῦ περιελήφθη ἐντὸς τοῦ τότε κατασκευασθέντος περιβόλου καὶ ἡ τέως ὑπάρχουσα κοίτη τοῦ ποταμοῦ, ἐξηναγκάσθη δὲ οὗτος διὰ προχώματος καλῶς καὶ νῦν σωζομένου νὰ διέλθῃ διὰ τῆς νῦν κοίτης, ἀφοῦ ἐλήφθη πρόνοια, ἵνα καταστῇ ὅσον τὸ δυνατὸν ἧκιστα ἐπιβλαβής. Τί ὑπῆρχε πρὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐντὸς τῆς νῦν οὔσης κοίτης παρὰ τὴν λεγομένην Καλλιρρόην, δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀσφαλῶς· ἐπειδὴ ὅμως εὑρέθησαν δύο ἀνοικταὶ δεξαμεναὶ νεώτεραι μὲν τῶν ὑπονόμων τοῦ παλαιοῦ ὑδραγωγείου, ἀναμφιβόλως δὲ πρὸ τῆς διευθύσεως τοῦ ποταμοῦ διὰ τούτου τοῦ μέρους κατεσκευασμέναι, προωρισμέναι δὲ νὰ συνάγωσι τὸ ἐκ τῶν βράχων ἀναβλύζον ὕδωρ καὶ τὸ ἐκ τῶν βροχῶν, *ἵνα καταναλίσκηται εἰς χρῆσιν τινα ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ τόπῳ*, πιθανώτατον εἶνε ὅτι ὑπῆρχεν ἱερόν τι τέμενος ἢ κῆπος, πρὸς ἄρδευσιν τοῦ ὁποίου κατεσκευάσθησαν αἱ ἀνοικταὶ αὗται δεξαμεναί.

Τὴν ἀπόδειξιν πάντων τούτων ἐπιφυλάττομαι νὰ παράσχω ἐν τοῖς δημοσιευθησομένοις Πρακτικοῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἐν οἷς θὰ δημοσιευθῇ λεπτομερὴς περιγραφὴ τῆς ἀνασκαφῆς.

Πρὸς τὸ παρὸν παρακαλῶν τοὺς ἀναγινώσκοντας νὰ δεχθῶσι ταῦτα ὡς ἀποδεδειγμένα ἐπιχειρῶ νὰ διαλάβω περὶ ἄλλων τινῶν τοπογραφικῶν ζητημάτων τοῦ μέρους τούτου τῶν Ἀθηνῶν, ἅτινα ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ μελετήσω ἕνεκα τῆς μνημονευθείσης ἀνασκαφῆς.

Α'. Τὸ τεῖχος τῆς πόλεως καὶ ἡ Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ.

Ἐπικρατεῖ νῦν ἡ γνώμη ὅτι τὸ ἀρχαῖον τεῖχος καταλείπον ἐκτὸς τῆς πόλεως τὸ Ὀλυμπιεῖον ἠκολούθει τὴν διεύθυνσιν τῆς πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ, ὅπερ φαίνεται ἐπιβεβαιοῦσα καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστείδου[1]. Λίαν ἀπίθανον ὅμως εἶνε ὅτι ἱερὸν τοσοῦτον παλαιὸν καὶ τοσοῦτον ἐπίσημον ἠδύνατο νὰ μὴ περιληφθῇ ἐντὸς τῆς πόλεως, καὶ μάλιστα ἐνῷ τὸ τεῖχος διήρχετο πλησιέστατα τοῦ περιβόλου αὐτοῦ καὶ ἀφοῦ τὸ ἔδαφος ἀνυψούμενον ἱκανῶς ἔξωθεν τῆς πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ καθίστα τὴν ἄνωθεν τοῦ τείχους ἐπίπαλλῆ. Πιθανὸν λοιπὸν νομίζω ὅτι τὸ Πεισιστράτειον Ὀλυμπιεῖον ἔκειτο ἐντὸς τοῦ τείχους διερχομένου παρ' αὐτὴν τὴν ὄχθην τοῦ Ἰλισσοῦ· ὅτε δὲ ὁ Ἀδριανὸς προεξέτεινε τὸν περίβολον τοῦ Ὀλυμπιείου καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς κοίτης κατέστρεψε μέρος τοῦ τείχους, τοῦ ὁποίου ἴχνη ἐλπὶς εἶνε νὰ ἀνευρεθῶσιν ἐν μελλούσῃ ἀνασκαφῇ τοῦ Ὀλυμπιείου. Ἡ δὲ Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ κατεσκευάσθη ὀλίγον ἐνδοτέρω[2], ἵνα τὸ Ὀλυμπιεῖον φαίνηται ἀνῆκον εἰς τὴν *Ἀδριανοῦ πόλιν*, ἀφοῦ καὶ αὐτὸ ἦτο ἵδρυμα τοῦ Ἀδριανοῦ.

Β'. Καλλιρρόη. Κυνόσαργες κ.λ.

Τὴν ἐν τῷ ψευδοπλατωνικῷ Ἀξιόχῳ μνημονευομένην πλησίον τοῦ Ἰλισσοῦ *Καλλιρρόην* δέχονται ὡς διάφορον τῆς Ἐννεακρούνου, ὅσοι πιστεύουσιν ὅτι αὕτη ἔκειτο παρὰ τὸν λόφον τῆς Πνυκός. Καίτοι ἀνήκω εἰς τοὺς δεχομένους τὴν γνώμην ταύτην ὡς ἀληθῆ, νομίζω ἄκαιρον νὰ εἴπω πλείονα ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐπειδὴ οὔτε ἔχω τι λόγου ἄξιον νὰ προσθέσω, οὔτε ἡ ἐπιχειρηθεῖσα παρὰ τὴν Πνύκα ἀνασκαφὴ ὑπὸ τοῦ Dörpfeld ἔληξεν ἀκόμη. Ὡς βέβαιον ὅμως πρέπει νὰ θεωρηθῇ τοῦτο, ὅτι ἡ περὶ τῆς Ἐννεακρούνου μαρτυρία τοῦ Ταραντίνου[3] δὲν εἶνε μὲν ἀναμφισβητήτου ἀξιοπιστίας, ἀναμφιβόλως ὅμως *παρὰ τὸ Ὀλυμπιεῖον* τοποθετεῖ τὴν Ἐννεάκρουνον, ἡ δὲ ἑρμηνεία τοῦ Unger, καθ' ἣν τὸ χωρίον τοῦ Ταραντίνου ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀγορᾷ ναὸν τοῦ Ἐλευθερίου Διὸς εἶνε ὅλως ἐσφαλμένη, διότι οὔτε ὑπῆρχε τοιοῦτος *ναός*, οὔτε θὰ ἦτο χρεία νὰ προσφύγωσιν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ταραντίνου μαρτυρούμενον τοσοῦτον ἑκατοντόμετρον, ἂν πρόκειτο περὶ

[1] Κατὰ Curtius Stadtges. v. Athen s. LXXVIII. 20.

[2] Ἴσως μετὰ τῆς πόλης κατεσκευάσθη καὶ διατείχισμά τι.

[3] Κατὰ Curtius Stadtges. σελ. V.

μικροῦ τινος ναοῦ [1]. Ἡ δὲ ἀντίρρησις τοῦ Unger ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ τὸ Ὀλυμπιεῖον, διότι τοῦτο δὲν κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν, διότι ἀροῦ ἔμελλε χάριν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ νὰ ἐπιβληθῇ ***ἀγγαρεία*** εἰς τὰ ὑποζύγια τῶν Ἀθηναίων, δὲν ἠδύνατο νὰ διατάξῃ ταύτην οὔτε ὁ Ἀντίοχος οὔτε αὐτὸς ὁ Ἀδριανός ἴσως ἐν αὐτονομουμένῃ πόλει, ἀλλ' ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀποφασίσῃ τοῦτο ὁ δῆμος. Ἄλλως τε καὶ πιθανώτατον εἶνε ὅτι ὁ Ἀντίοχος κατεσκεύαζε τὸ Ὀλυμπιεῖον ***ὡς λειτουργός***, ὅθεν καὶ οὐδὲν τὸ ἄτοπον ἔχει ἡ λέξις ***κατασκευάζοντας*** ἀποδιδομένη ὑπὸ τοῦ Ταραντίνου εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Παρέχηγεῖ δὲ τὸ χωρίον ὁ Unger (ὡσαύτως καὶ ὁ Löschcke σελ. 12) καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι νομίζει ὅτι τὸ ***Ἐννεακρούνου πλησίον*** ἀναφέρεται εἰς τὸ ***εἰσελαθῆναι***, ἐνῷ εἰς τοῦτο μὲν ἀναφέρεται τὸ ***εἰς τὸ ἄστυ***, τὸ δὲ ***Ἐννεακρούνου πλησίον*** εἰς τὸ ***τὸν τοῦ Διὸς νεών***.

Σπουδαία διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἠδύνατο νὰ εἶνε ἡ μαρτυρία τοῦ ὑπὸ Leake (Topogr. v. Ath. σελ. 346) καὶ ἄλλων ἐκδοθέντος Βιενναίου Ἀνωνύμου (§ 7), καθ' ἣν ***πρὸς νότου*** τῆς Πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν κιόνων τοῦ Ὀλυμπιείου ὑπάρχει «καὶ ἡ Νεάκρουνος πηγὴ ἡ Καλλιρρόη», ἂν ὄντως παρίστα τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν ΙΕ'. αἰῶνα. Ἀναμφιβόλων ὅμως εἶνε ὅτι ***Νεάκρουνος*** δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε ἡ δημώδης ὀνομασία τῆς Καλλιρρόης, διότι ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ οὐδέποτε ἀποβάλλεται τὸ ἀρκτικὸν ε τοῦ ἀριθμητικοῦ ἐννέα (***ἐννιά, δεκαεννιά, εἰκοσιεννιὰ*** κ.τ.λ.) [2], ἀναγκαίων δ' εἶνε νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἀνώνυμος παρέλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τῆς διδασκαλίας λογίου τινός.

Τὸ ἐκ τῆς ἐπιχωρίου παραδόσεως γνωστὸν ὄνομα Καλλιρρόη ἀποδιδόμενον εἰς τὸν ὑπὸ τὴν παρὰ τὴν Ἁγίαν Φωτεινὴν βραχώδη στερὰνην τόπον καὶ τὰς αὐτόθι ὑπαρχούσας πηγάς, ὄχι σπανίως δὲ καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸν Ἰλισόν θεωρεῖται νῦν ὡς ἐπαρκὲς τεκμήριον ὅτι αὐτόθι ἔκειτο ἡ ἐν τῷ Ἀξιόχῳ μνημονευομένη Καλλιρρόη, εἴτε ἑτέρα οὖσα τῆς Ἐννεακρούνου, εἴτε καὶ ἡ αὐτὴ πρὸς ἐκείνην. Ἡ ἑρμηνεία τοῦ κειμένου τοῦ Ἀξιόχου ὅμως οὐδαμῶς συμβιβάζεται πρὸς τὴν γνώμην ταύτην. Ὥστε πιθανὸν εἶνε ὅτι ἐξαφανισθείσης τῆς ἀληθῶς οὕτω καλουμένης πηγῆς ἡ κρήνης τὸ ὄνομα διεσώθη ὡς ἐπίκλησις τοῦ παρ' αὐτὴν ῥέοντος Ἰλισοῦ (ποταμοῦ τῆς Καλλιρρόης), εἶτα δὲ ἀπεδόθη εἰς τὰς πλησίον ὑπαρχούσας ὑπὸ τὴν στερὰνην τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς πηγάς, ἐπειδὴ ὡς πηγῆς ὄνομα καὶ ὄχι ποταμοῦ διετήρει αὐτὸ ἡ παράδοσις. Κατὰ τὸν ψευδοπλατωνικὸν Ἀξίοχον (σελ. 364, Α) ὁ Σωκράτης ἐξέρχεται τῶν τειχῶν πορευόμενος εἰς τὸ Κυνόσαργες, ἐνῷ δὲ ἔφθασε πλησίον τοῦ Ἰλισσοῦ, ἤκουσεν ἐκ τῶν ὄπισθεν τὴν φωνὴν τοῦ νέου Κλεινίου καλοῦντος αὐτὸν νὰ σπεύσῃ πρὸς παραγορίαν τοῦ ἀσθενοῦντος πατρὸς αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κλεινίας καλεῖ τὸν Σωκράτην εἰς τὴν παρὰ τὰς Ἰτωνίας πύλας κειμένην οἰκίαν τοῦ ἀσθενοῦντος μετὰ μεγίστης σπουδῆς, δὲν δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι κατὰ τύχην εὑρέθη ἐνταῦθα, ἀλλ' ὅτι γνωρίζων ὅτι ὁ Σωκράτης εὐαρέστως διέτριβεν ἐν τοῖς γυμνασίοις ἤρχετο ἐπίτηδες πρὸς συνάντησιν αὐτοῦ εἰς τὸ Κυνόσαργες, ἐπέτυχε δ' αὐτὸν καθ' ὁδόν. Ἀμφότεροι ἄρα καὶ ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Κλεινίας εἰς τὸ Κυνόσαργες παρίστανται πορευόμενοι. Ὁ Σωκράτης ἀκούσας τὴν φωνὴν στρέφεται καὶ παρατηρεῖ, βλέπει δὲ τὸν Κλεινίαν ***θέοντα ἐπὶ Καλλιρρόην*** πρὸς αὐτόν, διὸ καὶ αὐτὸς ***ἀφέμενος τῆς εὐθὺ ὁδοῦ***, εἰς Κυνόσαργες ἔρχεται πρὸς ἀπάντησιν τοῦ Κλεινίου, εἶτα δὲ ἀμφότεροι πορεύονται ***τὴν παρὰ τὸ τεῖχος*** ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰτωνίας πύλας. Ἐκ τούτων σαφὲς εἶνε, νομίζω, ὅτι ὁ ἐκ τῶν Ἰτωνίων πυλῶν ἐξερχόμενος καὶ παρὰ τὸ τεῖχος πάντοτε πορευόμενος ἠδύνατο ***πρὸ τοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Καλλιρρόην*** νὰ ἴδῃ ἔμπροσθεν εἰς ὄχι μακρὰν ἀπόστασιν ἄνθρωπον πορευόμενον πρὸς τὸ Κυνόσαργες καὶ εὑρισκόμενον παρὰ τὸν Ἰλισόν.

Πρὸς τὴν νῦν καλουμένην Καλλιρρόην, ἤτοι τὸν ὑπὸ τὴν στερὰνην τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς τόπον, τὸ χωρίον τοῦ Ἀξιόχου δὲν δύναται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ συμβιβασθῇ, διότι ἐνῷ ὁλόκληρος ἡ ἐν αὐτῷ περιγραφομένη σκηνὴ ὑπόκειται προφανῶς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἰλισσοῦ, ἡ νῦν καλουμένη Καλλιρρόη σήμερον μὲν κεῖται ἐντὸς αὐτῆς τῆς κοίτης τοῦ Ἰλισσοῦ, τὸ πάλαι δὲ ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης· προσέτι δὲ καὶ ὁ Κλεινίας δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ σπεύσῃ πρὸς τὸν Σωκράτην ***θέων ἐπὶ Καλλιρρόην***, διότι αὕτη δὲν θὰ ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, ὅπως σημαίνει ἡ ἐν τῷ Ἀξιόχῳ ῥῆσις, ἀλλ' ἱκανῶς ἀπωτέρω πρὸς δεξιάν. Καὶ τὸ ***Κυνόσαργες*** δὲ ἀδύνατον εἶνε νὰ ἔκειτο πρὸς τὸν Λυκαβηττόν[1], ὡς συνήθως τοποθετεῖται, διότι ὁ Σωκράτης ἐξερχόμενος ἐκ πύλης τινὸς παρὰ τὴν ΒΑ γωνίαν τοῦ Ὀλυμπιείου κειμένης καὶ πορευόμενος πρὸς τὸ «μικρὸν ἄποθεν τῶν πυλῶν» κατὰ Διογένην Λαέρτιον (VI 13) εὑρισκόμενον Κυνόσαργες, οὐδέποτε θὰ προσήγγιζε τὸ ῥεῖθρον τοῦ Ἰλισσοῦ, προσέτι δὲ καὶ ἀκούσας τὴν φωνὴν τοῦ Κλεινίου δὲν θὰ ἤρχετο πρὸς αὐτὸν ***ἀφέμενος τῆς εὐθὺ ὁδοῦ***, ἀλλὰ θὰ ἐπέστρεφε σχεδὸν ἐπὶ ***τῆς αὐτῆς ὁδοῦ***, ἐπειδὴ ὁ Κλεινίας θὰ εὑρίσκετο ἀκριβῶς ὄπισθεν αὐτοῦ. Δι' ἄλλης δέ τινος πύλης, ἤτοι κατὰ τὸ πρὸς δυσμὰς πέρας τοῦ Ὀλυμπιείου, δὲν δυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν ἐξελθόντα τὸν Σωκράτην, ὄχι μόνον διότι ἡ ὁδὸς αὕτη πρὸς τὸ κατὰ τὸν Λυκαβηττὸν Κυνόσαργες δὲν θὰ ἦτο ἡ συντομωτάτη, ἀλλὰ πρὸ πάντων διότι παρὰ τὸ τεῖχος πάντοτε πορευόμενος δὲν θὰ ἤρχετο πρὸς τὸν Κλεινίαν ***ἀφέμενος τῆς εὐθὺ ὁδοῦ***, ἀφοῦ καὶ ἐκεῖνος τὴν παρὰ τὸ τεῖχος ὁδὸν ἐβάδιζε. Ἡ ῥᾶσις

[1] Πρβλ. καὶ Löscheke, Die Enneakrunosepisode σελ. 11 ἑξ.

[2] Ἡ λέξις ***τήμερα*** (=ἡ ἐνάτη ἡμέρα, τὰ ἔνατα) ἀπέβαλε τὸ ἀρκτικὸν ε διὰ συναλοιφῆς μετὰ τοῦ προηγουμένου οὐδετέρου ἄρθρου τά.

[1] Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι παρὰ τὸν Λυκαβηττὸν ἀδύνατον εἶνε νὰ εὑρεθῇ ὁ λόφος ***ἐν ἀριστερᾷ***, ἐφ' οὗ ἦτο τεθαμμένος ὁ Ἰσοκράτης κατὰ τὸν Βίον τῶν δέκα ῥητόρων (849, C), ἐνῷ ἡ θέσις, ἔνθα ἡμεῖς τοποθετοῦμεν τὸ Κυνόσαργες, περιβάλλεται πανταχόθεν ὑπὸ ὑψωμάτων πλὴν τοῦ πρὸς νότον μέρους.

αὐτὴ δεικνύει, νομίζω, σαφέστατα ὅτι ὁ Κλεινίας δὲν παρίσταται εὑρισκόμενος ἀκριβῶς ὄπισθεν τοῦ Σωκράτους, ἀλλ' ὅτι αἱ διευθύνσεις αὐτῶν τέμνονται κατ' ὀρθὴν περίπου γωνίαν. Ἐὰν δεχθῶμεν δὲ ὅτι τὸ Κυνόσαργες ἔκειτο παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἰλισσοῦ ἐν τῷ ἐπιπέδῳ χώρῳ τῷ κειμένῳ μεταξὺ τοῦ Ἀρδηττοῦ καὶ τῆς σημερινῆς ὁδοῦ πρὸς τὸ νεκροταφεῖον, ὄπισθεν δὲ τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ ἔκειτο κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὁ νῦν σχεδὸν ὁλοσχερῶς ἐξηφανισμένος μικρὸς ἰωνικὸς ναὸς ὁ καλούμενος ***Παναγία εἰς τὴν Πέτραν***[1], ἡ δὲ Καλλιρρόη ὅτι ἔκειτο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης ὀλίγον κατωτέρω τῆς σημερινῆς γερύρας τῆς πρὸς τὸ νεκροταφεῖον ὁδοῦ, τὸ χωρίον τοῦ Ἀξιόχου ἐξηγεῖται κάλλιστα. Ὁ Σωκράτης ἐξερχόμενος ἔκ τινος πύλης παρὰ τὸ πρὸς δυσμὰς πέρας τοῦ Ὀλυμπιείου καὶ διευθυνόμενος πρὸς τὸν λόφον τῆς Παναγίας εἰς τὴν Πέτραν ἦτο ἠναγκασμένος νὰ διαβῇ αὐτόν, καλούμενος δὲ ὑπὸ τοῦ ὀπίσω καὶ πρὸς δεξιὰν εὑρισκομένου Κλεινίου ἔπρεπε νὰ παρεκκλίνῃ τῆς πορείας αὐτοῦ πρὸς δεξιάν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς ἀπάντησιν ἐκείνου· ὁ δὲ Κλεινίας πάλιν παρεκτρεπόμενος ἐκ τῆς παρὰ τὸ τεῖχος ὁδοῦ πρὸς δεξιὰν ἔμελλε νὰ συναντήσῃ ἐν τῇ πορείᾳ αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἰλισσοῦ εὑρισκομένην Καλλιρρόην.

Ὅτι ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ Ἰλισσοῦ ὑπῆρχε πηγαῖον ὕδωρ, ἐγένετο φανερὸν ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ παρελθόντος θέρους, δι' ἧς ἀπεκαλύφθησαν δύο ὀχετοὶ μεταγενεστέρων χρόνων ἄγοντες ὕδωρ ἐκ τῆς ὄχθης ταύτης εἰς δεξαμενὴν ὑπὸ τὴν στερὰνην τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς κειμένην. Καὶ κατωτέρω δὲ μεταξὺ τῆς γερύρας τῆς πρὸς τὸ νεκροταφεῖον ὁδοῦ καὶ τοῦ παγοποιείου τοῦ Ῥοδίου ὑπάρχει ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης ὡσαύτως μικρὸν τέλμα οὐδέποτε ἀποξηραινόμενον, ὡς ἤκουσα, τοῦ ὁποίου τὸ ὕδωρ πιθανῶς προέρχεται ἐκ τοιαύτης τινὸς πηγῆς. Εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἔρχεται καὶ ἀρχαῖόν τι ὑδραγωγεῖον κληθὲν ὑπὸ τοῦ Ziller[2] Wasserleitung des Hymettos, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ τοῦ μέρους τῆς παρὰ τὸ νεκροταφεῖον πυριτιδαποθήκης καὶ διασταυρούμενον πρὸς τὸ ἐν τῇ κοίτῃ ὑπάρχον μεγαλύτερον ὑδραγωγεῖον τὸ λεγόμενον τοῦ Βουνοῦ διέρχεται τὴν κοίτην τοῦ Ἰλισσοῦ μέχρι τῆς δεξιᾶς ὄχθης, ἔνθα ἑνοῦται πρὸς ἕτερον ὀχετὸν ἄγοντα ὕδωρ ἐκ τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου, ὡς φαίνεται[3].

Οὐδαμῶς ἀπίθανον λοιπὸν εἶνε ἡ ὀρθοτάτη γνώμη τοῦ Dörpfeld, ἐκλαμβάνοντος τὴν ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου κατασκευὴν τῆς Ἐννεακρούνου ὄχι ὡς ἁπλῆν μεταποίησιν τῆς κρήνης, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὡς διοχέτευσιν πλείονος ὕδατος εἰς αὐτήν, νὰ ἀποδειχθῇ ἰσχύουσα καὶ περὶ τῆς παρὰ τὸν Ἰλισὸν Καλλιρρόης, ἤτοι ὅτι κατὰ πρῶτον μὲν ἐλάμβανε τὸ ὀλίγον ὕδωρ τῶν παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ πηγῶν, ἔπειτα δὲ ὅτι προσέλαβε καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ μνημονευθέντος ὑδραγωγείου διοχετευόμενον.

Πρὸς ταῦτα φαίνεται ὅτι ἀντίκειται ἡ περιγραφὴ τοῦ Παυσανίου (I, 19), ἐξ ἧς ἄγεταί τις ἀληθῶς νὰ πιστεύσῃ ὅτι τὸ Κυνόσαργες ἔκειτο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης, ἐπὶ δὲ τῆς ἀριστερᾶς μόνον αἱ Ἄγραι καὶ τὸ Στάδιον[1], ἐπειδὴ ὅμως διὰ τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐξηγηθῇ τὸ ἐν τῷ Ἀξιόχῳ χωρίον, ὡς ἐδείχθη ἀνωτέρω, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Παυσανίας περιέγραψε κατὰ πρῶτον μὲν ἅπαντα τὰ περὶ τὸ Ὀλυμπιεῖον ἱερὰ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰλισσοῦ, ἔπειτα δὲ ἐν συνεχείᾳ τῶν περὶ τῶν ποταμίων γραφομένων περιέβαλε τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ τέλος περιέγραψε τὸ ἀπωτέρω κείμενον Στάδιον. Καὶ πρὸ ἡμῶν δὲ ὁ Lolling (Topogr. σελ. 323) ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης ἐτοποθέτησεν εὐλόγως τὸ ἱερὸν τῆς ***ἐν Κήποις Ἀφροδίτης***, καίτοι δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μετὰ τῆς Ἄγρας καὶ τοῦ Σταδίου.

Δεχόμενοι τὸ Κυνόσαργες ὡς κείμενον ὄπισθεν τοῦ λόφου τῆς Παναγίας εἰς τὴν Πέτραν ἐννοοῦμεν καλλιστα καὶ τίνα σκοπὸν εἶχεν ὁ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐπιτεθεὶς Φίλιππος ὁ Ε', ἐκλέξας τὸ μέρος τοῦτο πρὸς στρατοπέδευσιν[2], διότι ἐκ τοῦ λόφου τούτου ἠδύνατο νὰ ἐποπτεύῃ ἀφ' ὑψηλοῦ μέγα μέρος τῆς ἀρχαίας πόλεως. Δὲν θὰ ἦτο ὅλως ἀπίθανον μάλιστα νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι καὶ ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Παναγίας εἰς τὴν Πέτραν γνωστὸς ἀρχαῖος ναὸς εἶνε αὐτὸς ὁ ὑπὸ τοῦ Λιβίου μνημονευόμενος ναὸς τοῦ Ἡρακλέους (templum Herculis), ἀφοῦ μάλιστα κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀνασκαφὴν ὑποκάτω τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς εὑρέθησαν δύο γλυπτὰ ἔργα παριστῶντα τῶν Ἡρακλέα, ἅτινα εὐκόλως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐκ τοῦ ὀλίγον ἀνωτέρω κειμένου ναοῦ τούτου καταπεσόντα[3].

Ἐπειδὴ δὲ τὸ Κυνόσαργες ἔκειτο ἐν τοῖς Διομείοις κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον (ἐν λ. Κυνόσαργες), πρέπει καὶ ἡ ***Διομεῖς πύλη*** νὰ τεθῇ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐγγύτατα τοῦ Ὀλυμπιείου, αἱ δὲ ***Διοχάρους πύλαι*** βορειότερον αὐτῆς παρὰ τὴν Ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν[4]. Ἀπετέλει δὲ τὸ Κυνόσαργες μέρος τῆς καθόλου Ἄγρας· ἴσως μάλιστα καὶ ἐτυμολογικῶς τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶνε ὁμόγονον πρὸς τὸ Ἄγρα.

Γ'. Λύκειον.

Τὸ δὲ μετὰ τοῦ Κυνοσάργους συχνάκις μνημονευόμενον ***Λύκειον*** πιστεύομεν ὅτι ἔκειτο ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ Ἰλισσοῦ ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως μέχρι τοῦ ἀντιπέραν τοῦ Σταδίου μέρους καὶ ἔτι περαιτέρω πρὸς τὸν Λυκαβηττὸν μέχρι τῆς νῦν πλατείας τοῦ Κολωνακίου περίπου. Μέρος αὐτοῦ περι-

[1] Stuart and Revett, Antiquities of Athens I σελ. 7 ἑξ.

[2] Mitth. d. d. arch. Inst. Athen II σελ. 110.

[3] Ὁ Ziller ἐξέλαβε τὸν ὀχετὸν τοῦτον ὡς συνέχειαν τοῦ προτέρου, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ἀδικαιολογήτου τῆς καμπῆς, ἀπιθανωτάτη θὰ ἦτο ἡ διοχέτευσις ὕδατος ἔξω τοῦ τείχους τῆς πόλεως πρὸς τὰς κλιτὺας τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου.

[1] Πρβλ. Lolling, Topogr. v. Athen ἐν Müller, Handbuch d. Kl. Alt III σελ. 324.

[2] Livius.

[3] Τὸ ἓν ἐκ τούτων εἶνε ἀναλυτρον παριστῶν τὸν Ἡρακλέα μετ' ἄλλων θεοτήτων (ἴδε πρὸς τοῦτο Καββαδίαν Ἐφημ. Ἀρχ. 1893 σελ. 137, ὑποσημ. 1), τὸ ἕτερον δὲ ἔνδετος κεφαλὴ ἀγάλματος Ἡρακλέους ὑπερφυσικοῦ μεγέθους οἰκτρῶς μὲν ἐφθαρμένη ὑπὸ τοῦ ὕδατος, ἀλλ' εὐδιάγνωστος ἐκ τῆς λεοντῆς.

[4] Οὕτως ἤκασεν ἤδη καὶ ὁ Dörpfeld, Mitth. XIII. 219.

ελήφθη ἔπειτα εἰς τὴν **Ἀδριανούπολιν**. Ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ ἐννοεῖ ὁ Στράβων (IX, 400) λέγων ὅτι οὗτος ῥέει **ἐκ τῶν ὑπὲρ τῆς Ἄγρας καὶ τοῦ Λυκείου μερῶν**. Ὅτι δὲ τὸ Στάδιον ἔκειτο ἀντικρὺ τοῦ Λυκείου εἶνε φανερὸν ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἱππαρχ. III, 7), καθ' ὃν οἱ ἱππεῖς ἐξερχόμενοι τῆς πόλεως εἰς τὸ Λύκειον ἔπρεπε κατὰ πρῶτον μὲν νὰ χωρῶσι βάδην, ἔπειτα δὲ «ἐπειδὰν ὑπερβάλωσι τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀντιπροσώπου θεάτρου» νὰ ἐκτελέσωσι δυσκολωτέρας ἀσκήσεις ἐν τῇ κατωφερείᾳ. Ἡ λέξις **κεφάλαιον** εἰς θέατρον ἀναφερομένη σημαίνει ἀναμφιβόλως ὅ,τι καὶ ἡ λέξις **κέρας**, τὸ δὲ ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄχθης τοῦ ποταμοῦ κείμενον καὶ **ἀντιπρόσωπον** ὂν πρὸς τὸ Λύκειον Στάδιον ἀποκαλεῖται **Θέατρον τὸ Παναθηναϊκὸν** ἐν ἀρχαίᾳ ἐπιγραφῇ (CIA. II, 176)[1]. Τὸ μέρος δὲ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἰλισσοῦ ἀπὸ τοῦ Σταδίου καὶ περαιτέρω πρὸς τὸν Λυκαβηττὸν εἶνε ἀληθῶς ἡρέμα ἐπικλινὲς καὶ καταλληλότατον πρὸς τοιαύτας ἱππικὰς ἀσκήσεις, οἵας παραγγέλλει ὁ Ξενοφῶν, ἐνῷ τὸ μεταξὺ τοῦ Σταδίου καὶ τοῦ Ὀλυμπιείου εἶνε ἐπίπεδον.

Αἱ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μνημονευόμεναι πλησίον τοῦ Λυκείου παρὰ τὰς Διοχάρους πύλας πηγαὶ τοῦ Ἠριδανοῦ ὑπῆρχον ἴσως παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Σχιστῆς Πέτρας (Froschmaul), ἐξ αὐτῶν δὲ δύναται νὰ προέρχηται τὸ ὑπὸ τὴν Ῥωσικὴν ἐκκλησίαν ὑπάρχον ὕδωρ· οὐδεμία δ' ἀνάγκη εἶνε νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἠριδανὸς δὲν εἶχε καὶ ἑτέρας πηγὰς ἐκ τοῦ βορείου μέρους τοῦ Λυκαβηττοῦ[2].

Δ'. Τὸ ἱερὸν τῆς Ἀγροτέρας Ἀρτέμιδος κ.λ.

Τὸ ἱερὸν τῆς Ἀγροτέρας Ἀρτέμιδος καὶ ἡ παρ' αὐτὸ διάβασις τοῦ Ἰλισσοῦ τοποθετοῦνται νῦν παρὰ τὸ Στάδιον[3], διότι αὐτόθι λέγεται ὅτι εὑρέθη ἐν ἔτει 1759 τὸ συχνάκις μνημονευόμενον ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον τῶν πλυνέων, τὸ πρότερον ἀνῆκον εἰς τὸ μουσεῖον Nani[4], ἐν ᾧ παρίσταται καὶ ἡ Δημήτηρ μετὰ τῆς Κόρης, αἱ ἐν Ἄγραις ἀναμφιβόλως. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ τοποθετηθῇ τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἐν ᾧ καὶ τὸ τῆς Δήμητρος, ἔπειτα δὲ καὶ μακρὰν τοῦ ἱεροῦ τῆς Δήμητρος ἂν ἦτο ἀνατεθειμένον τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο, ἡ παρουσία τῆς θεᾶς ταύτης μετὰ τῆς Κόρης οὐδαμῶς θὰ ἦτο ἀπροσδόκητος ἐν αὐτῷ, ἀφοῦ ὁπωσδήποτε ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς Ἄγρας ἦτο ἱδρυμένον. Ἐκτὸς τούτου δὲ οὔτε ἡ περὶ τῆς εὑρέσεως τοῦ ἀναγλύφου τούτου μαρτυρία εἶνε ἀναμφισβητήτου ἀξιοπιστίας, οὔτε μετακόμισις αὐτοῦ ἐκ τῶν πλησίον τόπων δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀδύνατος.

Ἀλλ' ὅμως τὸ προοίμιον τοῦ πλατωνικοῦ Φαίδρου παρέχει, νομίζω, ἐπαρκῆ τεκμήρια ἐπιτρέποντα νὰ τοποθετήσωμεν αὐτὸ νοτιώτερον τῆς σημερινῆς γερύρας τῆς πρὸς τὸ νεκροταφεῖον ὁδοῦ παρὰ τὴν Ἁγίαν Μαρίναν καὶ τὸν ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ ὑπὲρ αὐτὴν λόφου ἀνεμόμυλον. Ὁ Πλάτων παριστᾷ τὸν Σωκράτην συναντῶντα τὸν Φαίδρον ἐντὸς **τῶν τειχῶν τῆς πόλεως**, ἐνῷ ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ εἰς περίπατον ἔξω τοῦ τείχους **διὰ μικρᾶς τινος πύλης** πλησίον τοῦ Ὀλυμπιείου (Φαῖδρ. σελ. 227, B)[1].

Ὁ Φαῖδρος προτείνει νὰ περιπατήσωσιν ὁμοῦ, ὁ δὲ Σωκράτης πείθεται καὶ ἐξέρχονται ἀμφότεροι τοῦ τείχους, ὅτε πάλιν ὁ Φαῖδρος ἀνυπομόνων νὰ ἀναγνώσῃ τὸν λόγον τοῦ Λυσίου προτείνει νὰ καθίσωσιν αὐτόθι που πρὸ τῶν τειχῶν (σελ. 228, E), ἀλλ' ὁ Σωκράτης ζητεῖ νὰ πορευθῶσι περαιτέρω καὶ νὰ εὕρωσι θέσιν τινὰ **κατὰ τὸν Ἰλισόν**. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ πρὸς δυσμὰς πέρας τοῦ Ὀλυμπιείου ὁ Ἰλισὸς ἦτο πολὺ πλησίον τοῦ τείχους, ὥστε ὁ Σωκράτης δὲν ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ τὴν λέξιν **ἐκτραπόμενοι** (σελ. 229, A), ἀνάγκη εἶνε νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐξῆλθον ἐκ πύλης τινος πρὸς βορρᾶν τοῦ Ὀλυμπιείου.

Εἰσερχόμενοι λοιπὸν ἐντὸς τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ ἀνυπόδητοι βαδίζουσι κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ῥεύματος ἐντὸς αὐτοῦ (**κατὰ τὸ ὑδάτιον βρέχουσι τοὺς πόδας ἰέναι**), μέχρις οὗ βλέπουσιν εὔσκιόν τινα πλάτανον καὶ πορεύονται νὰ καθίσωσιν ὑπ' αὐτήν. Ὁ Φαῖδρος ἐρωτᾷ, ἂν ἐκ ταύτης τῆς θέσεως ἥρπαξεν ὁ Βορέας τὴν Ὠρείθυιαν, ὁ δὲ Σωκράτης ἀπαντᾷ. «Οὐκ, ἀλλὰ **κάτωθι** ὅσον δύ' ἢ τρία στάδια, ἢ πρὸς τὸ τῆς Ἄγρας διαβαίνομεν». Ἐκ τούτων πρόδηλον εἶνε ὅτι ἡ πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Ἄγρας διάβασις τοῦ Ἰλισσοῦ ἔκειτο δύο ἢ τρία στάδια κατωτέρω τοῦ Ὀλυμπιείου, ἀδύνατον δὲ εἶνε νὰ ἔκειτο **ἀνωτέρω** αὐτοῦ πρὸς τὸ Στάδιον. Ἐὰν δ' ὑποθέσωμεν ὅτι ἐξελθόντες τῆς πόλεως δὲν διηυθύνθησαν πρὸς τὸ πλησιέστερον τοῦ Ὀλυμπιείου μέρος τοῦ Ἰλισσοῦ, ἀλλ' ὅτι πλανώμενοι ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ εἰσῆλθον εἰς τὸ ῥεῦμα ἀνωτέρω, τότε πρέπει, ἵνα τοποθετήσωμεν τὸ ἱερὸν τῆς Ἄγρας παρὰ τὸ Στάδιον, νὰ ὑπολάβωμεν αὐτοὺς εἰσελθόντας εἰς τὸ ῥεῦμα μόλις παρὰ τὴν Ῥιζάρειον σχολήν, ὅπερ ἀπιθανώτατον. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε κατωτέρω τῆς Ἁγίας Μαρίνας δύναται νὰ τοποθετηθῇ τὸ ἱερὸν τῆς Ἄγρας διὰ πολλοὺς λόγους, πρέπει καὶ τὴν ἐν σελ. 230 B τοῦ Φαίδρου περιγραφομένην τερπνὴν τοποθεσίαν νὰ ἀναζητήσωμεν δύο ἢ τρία στάδια ἀνωτέρω τῆς Ἁγίας Μαρίνας, οὕτω δὲ ἀγόμεθα εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἁγίαν Φωτεινὴν στεράνην, ἔνθα ἐγένετο καὶ ἡ ἡμετέρα ἀνασκαφή[2]. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην κυροῖ ὄχι μόνον ἡ ἀπὸ τῆς Ἁγίας Μαρίνας ἀπόστασις, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τοῦ τόπου, διότι οὐδαμοῦ ἄλλοθι πέριξ δύναται νὰ εὑρεθῇ θέσις οὕτω ταπεινὴ καὶ ὑγρὰ καὶ ἐπιτηδεία πρὸς ἀνάπτυξιν **ἄγνου καὶ πόας**· προσέτι δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τὴν βραχώδη στεράνην σπήλαια ἦσαν καταλληλότατα ὡς ἱερὰ τοῦ Ἀχελῴου καὶ τῶν Νυμφῶν, καὶ πηγαὶ δὲ ὑπάρχουσι πλὴν τῶν ἐκ τῶν βράχων ἐξερχομένων αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι, αἱ εἰς τὴν δεξαμενὴν διοχετευόμεναι, ἴσως δὲ καὶ ἄλλαι ἐξαρανισθεῖσαι. Ὄχι δ' ἀνάξιον λόγου τεκμήριον εἶνε βεβαίως καὶ ὅτι μεταξὺ τῶν ἐν τῷ ἀνωτέρω μνημονευθέντι ἀναγλύφῳ (σελ. 291 στηλ. 2 ὑποσημ. 3) παρισταμένων θεοτήτων ὑπάρχει καὶ ἡ κεραλὴ τοῦ Ἀχελῴου ἰδιαιτέρως δι' ἐπιγραφῆς δεδηλωμένη. Κόγχαι πρὸς ἔνθεσιν ἀναθημάτων ἀληθῶς οὐδαμοῦ εὑρέθησαν ὑπὸ τὴν στεράνην, οὐδ' ἄλλο τι σημεῖον ἀσφαλὲς ὅτι αὐτόθι ὑπῆρχεν ἱερόν τι, ἀλλὰ καὶ ἡ φθορὰ τῆς στεράνης πανταχοῦ εἶνε μεγίστη, προσέτι δὲ καὶ ἐν τῶν σπηλαίων τούτων τὸ ὑπ' αὐτὴν τὴν Ἁγίαν Φωτεινὴν κείμενον, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ἡ παλαιοτέρα ἐκκλησία, εἶνε σήμερον ὅλως ἀφανὲς ἀποκρυπτόμενον ὑπὸ τοῦ τείχους τοῦ προαυλίου τῆς νέας ἐκκλησίας.

Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀχελῴου καὶ τῶν Νυμφῶν καὶ τὸ παρ' αὐτὸ τέμενος ἀναμφιβόλως ἐσκόπουν νὰ προφυλάξωσιν οἱ ἀρχαῖοι, προσπαθήσαντες κατὰ πάντα τρόπον νὰ μετριάσωσι τὴν ὁρμὴν τοῦ ῥεύματος, ὅτε μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ νέου περιβόλου τοῦ Ὀλυμπιείου παρέστη ἀνάγκη νὰ διέλθῃ ἐντεῦθεν ὁ Ἰλισός.

Ὁλόκληρον τὸ μεταξὺ τοῦ Ὀλυμπιείου καὶ τῶν λόφων τῆς Ἄγρας ἐπίπεδον μέρος μετὰ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀχελῴου καὶ τῶν Νυμφῶν ἀνῆκε πιθανῶς εἰς τὸ ὑπὸ παλαιοῦ γραμματικοῦ μνημονευόμενον **Κρόνιον τέμενος**[1].

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΣΚΙΑΣ

---

[1] Ὅτι δὲν εἶχον ἐξέλθει ἀκόμη ἐκ τοῦ τείχους, εἶνε φανερὸν ἐκ τῆς φράσεως **πορεύομαι πρὸς περίπατον ἔξω τοῦ τείχους** καὶ ἐκ τοῦ ἑπομένου **ἐν τῇδε τῇ πλησίον τοῦ Ὀλυμπίου οἰκίᾳ τῇ Μορυχίᾳ**· ἂν ἦσαν ἐκτὸς τοῦ τείχους ἡ οἰκία αὕτη δὲν θὰ ἦτο καταφανής. Ὅτι δὲ διὰ μικρᾶς τινος πύλης ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ ὁ Φαῖδρος δείκνυει τὸ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενον ὅτι **κατὰ τὰς ὁδοὺς** ποιεῖται τοὺς περιπάτους, διότι εἶνε **ἀκοπώτεροι τῶν ἐν τοῖς δρόμοις**· οἱ **δρόμοι** δὲ διήρχοντο διὰ τῶν μεγάλων πυλῶν.

[2] Τὸ αὐτὸ ὑπώπτευσεν ἤδη καὶ ὁ Unger (Eneakrunos und Pelasg. σελ. 270). Ἐκ τοῦ Στράβωνος (IX. 400 εἶνε φανερὸν τοσοῦτον μόνον, ὅτι ἡ ἐν τῷ Φαίδρῳ πηγὴ ἔκειτο παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Ἰλισσοῦ, ἄδηλον ὅμως τίνα ὄχθην.

[1] Πρβλ. Löschcke ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 12.

[2] Περὶ τούτου παραβλητέα τὰ ὑπὸ Dörpfeld, Mitth. XIII, σελ. 211 ἑξ. ὀρθότατα γεγραμμένα.

[3] Lolling, Topograph. σελ. 324 ὑποσημ. 6.

[4] Ἴδε νῦν Verzeichniss der antiken Skulpt. τοῦ ἐν Βερολίνῳ μουσείου ἀριθ. 709.

[1] Bekker Anecd. Gr. σελ. 273, 20: Κρόνιον τέμενος· τὸ παρὰ τὸ νῦν Ὀλύμπιον μέχρι τοῦ μητρῴου τοῦ ἐν Ἄγρᾳ (κατὰ διόρθωσιν τοῦ Wachsmuth ἀντὶ ἀγορᾷ).

Ποιὸ νᾶνε τᾶνθος ποῦ πνοή,
σὰν τὴ στερνὴ τάνθρώπου ἀφίνει,
ποῦ μόνο αὐτὸ μέσ' στὴ ζωὴ
δὲ φαίνεται κι' ἂν ζῇ κι' ἂν σβύνῃ;

Γέρνω σιγὰ καὶ τὸ ρωτῶ,
κι' αὐτὸ μὲ λόγια πικραμένα
μοῦ λέγ'—εἶμαι ἄνθος χαϊδευτὸ
ποῦ μέχουν ρίξει ἐδῶ στὰ ξένα

Ἀπὸ μιὰ χώρα γαλανή,
ἀπὸ ἕναν τόπο μαγεμένο,
κ' ἡ ξενητιὰ μὲ τυραννεῖ
καὶ μὲ κρατεῖ σφιχτὰ δεμένο.

Εἶμαι ἄνθος ὅπου δὲν μπορῶ
νὰ ζῶ σ' αὐτὸ τὸ φῶς τὸ λίγο,
εἶμαι ἡ Ψυχὴ ποῦ καρτερῶ
στὸν οὐρανὸ νὰ ξαναφύγω.—

Μ. Α. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΑΠ' ΤΑ "ΛΕΥΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ„

Ψ Υ Χ Η

Ποιὸ νᾶνε τᾶνθος τἀρφανὸ
ποῦ ἀπ' ὅλα τᾶνθη ξεχωρίζει·
σὰ στάλα στὸν ὠκεανὸ
ποῦ μοναχή της λαμπυρίζει:

Ποιὸ νᾶνε τᾶνθος ποῦ θωρῶ
νάνοιγοκλᾷ τὰ πέταλά του,
νὰ συχνογέρνῃ θλιβερό,
πονόδαρτο στὸ χῶμα κάτου:

Ποιὸ νᾶνε τᾶνθος ποῦ πνοή,
σὰν τὴ στερνὴ τάνθρώπου ἀφίνει,
ποῦ μόνο αὐτὸ μέσ' στὴ ζωὴ
δὲ φαίνεται κι' ἂν ζῇ κι' ἂν σβύνῃ;

Γέρνω σιγὰ καὶ τὸ ρωτῶ,
κι' αὐτὸ μὲ λόγια πικραμένα
μοῦ λέγ'—εἶμαι ἄνθος χαϊδευτὸ
ποῦ μέχουν ρίξει ἐδῶ στὰ ξένα

Ἀπὸ μιὰ χώρα γαλανή,
ἀπὸ ἕναν τόπο μαγεμένο,
κ' ἡ ξενητιὰ μὲ τυραννεῖ
καὶ μὲ κρατεῖ σφιχτὰ δεμένο.

Εἶμαι ἄνθος ὅπου δὲν μπορῶ
νὰ ζῶ σ' αὐτὸ τὸ φῶς τὸ λίγο,
εἶμαι ἡ Ψυχὴ ποῦ καρτερῶ
στὸν οὐρανὸ νὰ ξαναφύγω.—

Μ. Α. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΑΤΤΙΚΑ ΕΠΙΤΑΦΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ[1]

Ἐν ᾧ δὲ ἤδη ἡ τοιαύτη κατανομὴ τῆς ὕλης εἴπερ τι καὶ ἄλλο προδιαθέτει τὸν μελετῶντα τὴν σειρὰν τῶν ἀττικῶν ἀναγλύφων εἰς τὴν παρακολούθησιν τῶν ἀθηναϊκῶν περὶ ταφῆς νομίμων, τῆς σὺν τῷ χρόνῳ μεταβολῆς τῶν περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς ἀττικῶν ἰδεῶν καὶ τῆς μετατροπῆς τοῦ βίου, οἷα ἐκδηλοῦται ἐπὶ τῶν ἐπιταφίων στηλῶν, τὸ κείμενον τὸ συνοδεῦον τὰς δημοσιευομένας εἰκόνας εἶνε ἐξαιρέτως εὐπρόσδεκτον ὑπόμνημα, εἰσάγον τὸν ἀναγνώστην εἰς τοὺς νέους πρὸ ἡμῶν ἀνοιγομένους διὰ τῆς μελέτης τῶν ἔργων ἐκείνων τῆς τέχνης ὁρίζοντας καὶ μεταβάλλον τὰ κατασκευάσματα ἐκεῖνα τῆς ἀττικῆς σχολῆς εἰς νέας ἱστορικὰς πηγάς, δι' ὧν ἐπιφανῶς ὑπομνηματίζεται καὶ ἀπὸ νέας ἀπόψεως σαφηνίζεται ὁ βίος τῶν Ἀθηναίων. Ἀληθῶς μέχρι τοῦδε τοὐλάχιστον δὲν ἔχομεν γενικὴν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν πορισμάτων, ἥτις μόνον μετὰ τὴν ἀπερράτωσιν τοῦ ὅλου ἔργου ἔσται δυνατή· περιορίζονται δὲ οἱ ἐκδόται εἰς περιγραφὴν ἑκάστης τῶν στηλῶν καθ' ἑαυτήν. Καὶ παρέχεται λοιπὸν εἰς τὸν ἀναγνώστην σημείωσις περὶ τοῦ χώρου, ἐν ᾧ νῦν ἀπόκειται ἑκάστη τῶν στηλῶν, περὶ τοῦ χρόνου καὶ τόπου τῆς εὑρέσεως, ταῦτα δὲ πάντα κατ' ἀκριβεστάτας, ὑπὸ πολλῶν ἐξηκριβωμένας εἰδήσεις. Προστίθεται δὲ πλήρης βιβλιογραφία τῶν τυχὸν προτέρων ἑκάστου ἀναγλύφου ἐκδόσεων, μετ' εὐσυνειδήτου ἐκτιμήσεως αὐτῶν, καὶ ἕπεται λεπτομερεστάτη περιγραφὴ καὶ ἀκριβεστάτη μέτρησις τῶν διαστάσεων, γίνεται εἰδικὴ μνεία καὶ περιγραφὴ τῶν σωζομένων

[1] Ἴδε σελ. 273.

ἰχνῶν ζωγραφήσεως τῶν στηλῶν, σημειοῦται τὸ εἶδος τοῦ λίθου καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐπελθούσης τυχὸν συμπληρώσεως τῶν ἀποκεκρουσμένων μερῶν. Ἰδιάζουσαν δὲ σημασίαν ἔχουσιν αἱ ἐπιρερόμεναι πολλαχοῦ λεπτόταται τεχνοκριτικαὶ παρατηρήσεις. Ἀλλ' ἐν ᾧ ταῦτα πάντ' ἀνάγονται εἰς τὰ καθ' ἕκαστον, δὲν παραλείπονται μὲν αἱ ἀναγκαῖαι δηλώσεις περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλας σχέσεως, ἀλληλουχίας καὶ ὁμοιότητος τῶν στηλῶν, ὅπου παρατηροῦνται τοιαῦται, τὸ δὲ καθ' ἕκαστον αἴρεται ἀπὸ τῆς σφαίρας τοῦ εἰδικοῦ εἰς τὸ γενικὸν διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ προσηκούσης ἐκτιμήσεως τῆς διαπνεούσης τὴν ὅλην ἐπιτάφιον δημιουργίαν τῆς ἀττικῆς σμίλης ἀπαραγνωρίστου ἑνότητος. Κατὰ ταῦτα δὲ ἡ δημοσίευσις αὕτη τῆς βιενναίας ἀκαδημίας ἀποπερατουμένη θὰ ποτελέσῃ ἐπιφανὲς μνημεῖον οὐ μόνον πρὸς γνῶσιν σπουδαιοτάτου μέρους τῆς ἀρχαίας τέχνης καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς λεπτομερείας, ἀλλὰ καὶ καθρέπτην ραιινόν, ἐν ᾧ παραδόξως διὰ τῶν περιτέχνων ἐκείνων πλακῶν τοῦ θανάτου θὰντικατοπτρίζηται ὁ πλήρης ζωῆς βίος τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων.

Αἱ μέχρι τῶν περσικῶν χρόνων σωζόμεναι στῆλαι αἱ ἀποτελοῦσαι κατὰ τάνωτέρω εἰρημένα ἐν τῇ ὑπ' ὄψιν προκειμένῃ δημοσιεύσει τὴν πρώτην τάξιν εἶνε ὀλίγισται, δεκαοκτὼ καὶ μόναι, πλὴν δεκαεπτὰ ἄλλων τεμαχίων, ἐν οἷς καὶ τεκτονικὰ μέλη στηλῶν, ἰδίως δὲ βάσεις.

Τῶν στηλῶν δὲ τούτων τέσσαρες κυρίως διακρίνονται, ἡ τοῦ Ἀριστίωνος, ἡ τοῦ Λυσέου, ἡ τοῦ δισκοφόρου νεανίου καὶ ἡ τοῦ νεαροῦ ἱππέως. Αἱ δύο πρῶται εὑρέθησαν ἐν ἀποστάσει πεντήκοντα βημάτων ἀπ' ἀλλήλων παρὰ τὴν Βελανιδέζαν τῆς Ἀττικῆς οὐ μακρὰν τῆς ἀρχαίας Βραυρῶνος, ἀπόκεινται δὲ ἀμφότεραι ἐν τῷ Κεντρικῷ μουσείῳ Ἀθηνῶν. Ἀμφότεραι εἶνε ἄξιαι πλείστου ὅσου λόγου. Γνωστὴ δὲ καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς εἶνε ἡ τοῦ Ἀριστίωνος, ἐφ' ἧς παρίσταται γενειοφόρος ὁπλίτης πρὸς τὰ δεξιὰ βαίνων καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατῶν δόρυ, στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τὴν δὲ δεξιὰν στηρίζων ***παχέος παρὰ μηροῦ***. Φέρει δὲ χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ θώρακα, φορεῖ δὲ καὶ κράνος καὶ κνημῖδα. Τὸν πάνοπλον τοῦτον Ἀριστίωνα τὸν ἀπεικονιζόμενον ἐπὶ τῆς ὡραίας ἀρχαιοτρόπου στήλης καλοῦσιν οἱ πολλοὶ ἐσφαλμένως Μαραθωνομάχον, καὶ ἔτι περαιτέρω βαίνοντες θρυλοῦσιν αὐτὸν τὸν ἐνεγκόντα εἰς τὴν πόλιν τὰ εὐαγγέλια τῆς ἐν Μαραθῶνι νίκης. Ἡ στήλη αὕτη εἶνε ἀξιολογωτάτη διὰ τὴν τέχνην, περὶ ἧς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Brunn, ὅτι καὶ παρὰ τὰς ἐπὶ μέρους παρατηρουμένας ἐλλείψεις τὸ ὅλον διατηρεῖ τὸ πλῆρες θέλγητρον ὅπερ παρέχει καλὸν ἀρχαϊκὸν ἀνάγλυφον. Ὁ καλλιτέχνης, ὃν εὐτυχῶς γνωρίζει ἡμῖν ἡ βάσις τοῦ ἀναγλύφου, ὀνομαζόμενον Ἀριστοκλέα, κατώρθωσε νὰ ἐμποιήσῃ εἰς τὸ καλλιτέχνημα αὐτοῦ τὴν αἴσθησιν τῆς ἠρεμίας καὶ τῆς ἑνότητος, εἶνε δὲ πασιφανὴς ἡ ἁρμονία ἡ παρατηρουμένη ἐν τῇ ἐπινοήσει καὶ τῇ ἐκτελέσει τοῦ ἔργου. Ὁ καλλιτέχνης περιορίζεται μὲν ἔν τε τῇ καθόλου παραστάσει καὶ ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν μερῶν, ἰδίως τῆς κομμώσεως καὶ τῶν πτυχώσεων, ὑπὸ ὁρίων τινῶν ἐπιβεβλημένων ὑπὸ τῆς ἐθάδους τῶν χρόνων αὐτοῦ τεχνοτροπίας, ἀλλ' ἡ ἐμμονὴ αὕτη εἰς τὰ παραδεδομένα συντελεῖ μόνον εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ τεχνίτου ἀπὸ ἀξιώσεων καὶ ἐπιδεικτιώσης αὐτονομίας, κατὰ δὲ τἆλλα δὲν δεσμεύει τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ καὶ συναπεργάζεται τὸ βαθεῖαν εἰς τὸν φίλον καὶ ἐκτιμητὴν τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης ἐμποιοῦν αἴσθησιν κάλλος τῆς ἐπιταφίου στήλης [1].

Καὶ τὴν μὲν γλυπτικὴν ἐπεξεργασίαν τῆς στήλης τοῦ Ἀριστίωνος ἀδρύνει καὶ καθιστάνει ἐντονωτέραν ἡ διὰ χρωμάτων, κατὰ μέγα μέρος σωζομένων, ἀνάδειξις τῶν καθ' ἕκαστον. Ἡ δὲ πλησίον τοῦ ἐπιταφίου τούτου μνημείου κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος παρὰ τὴν Βελανιδέζαν ἀνακαλυφθεῖσα στήλη τοῦ Λυσέου εἶνε λίθος σχεδὸν τὸ παρ' ἅπαν λεῖος, πλὴν τινων περιγραμμάτων ἀντὶ παντὸς γλυπτικοῦ κόσμου φέρων παράστασιν εἰργασμένην διὰ τοῦ χρωστῆρος τοῦ ζωγράφου. Εἶνε λοιπὸν κατὰ ταῦτα ἐπιτύμβιος μεγαλογραφία ἀνάλογος ἐν πολλοῖς πρὸς τὰς εἰκόνας τῶν μεταγενεστέρων ἐνταφίων ληκύθων. Ἐμελετήθη δὲ κυρίως ἡ ἔγχρωμος παράστασις τοῦ Λυσέου, ἥτις μόλις που εἶχεν ἀναγνωρισθῇ πρότερον, ἀπὸ τοῦ 1878 ὑπὸ μελῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἱνστιτούτου. Αἱ δὲ ποικίλαι ἀποχρώσεις τῆς ζωγραφίας ἀπὸ τοῦ κιτρινίζοντος λευκοῦ χρώματος μέχρι τοῦ ὀρνοῦ ἐρυθραίου παρεῖχον πάντως εἰς τὸν θεατὴν παρὰ τὴν ἀμυδρότητα τῆς γραφῆς ζωηρὰν εἰκόνα τοῦ ἐπὶ τῆς στήλης παριστανομένου νεκροῦ, οἷαν παρέχει καὶ νῦν ἡ ἐπὶ τοῦ πίνακος ζωηροτέρα ἢ κατὰ τὰ σωζόμενα νῦν ἐξίτηλα χρώματα ἀναπαράστασις διὰ τοῦ χρωστῆρος τοῦ Gilliéron. Παρίσταται δ' ὁ Λυσέας ἐπὶ τοῦ σήματος, ὅπερ ἐπέθηκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ Σήμων κατὰ τὴν σωζομένην ἐπιγραφήν, φέρων κάνθαρον μὲν διὰ τῆς δεξιᾶς καταβεβιβασμένης, κλάδον δὲ διὰ τῆς ὑψωμένης ἀριστερᾶς. Κάτωθεν δὲ ταύτης τῆς εἰκόνος εἰκονίζεται νεαρὸς ἔφιππος τρέχων ἀπὸ ῥυτῆρος. Οὕτω κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην δηλοῦται ὁ κείμενος νεκρὸς ὡς ἱπποτρόφος.

Ἡ δὲ στήλη τοῦ δισκοφόρου νεανίου ὑπῆρξεν ἓν τῶν ὡραιοτάτων παρὰ τὸ Δίπυλον εὑρημάτων τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1873. Δυστυχῶς σώζεται μόνη ἡ κεφαλὴ τοῦ νεανίου, παρ' ἣν ὑψοῦται ἡ ἀριστερὰ ἡ αἴρουσα τὸν δίσκον, ἐξ οὗ ὄπισθεν κρατουμένου ὑπερεξέχει ὡς ἐν πλαισίῳ ἡ κεφαλή [2].

Ἔχομεν λοιπὸν πρὸ ἡμῶν προφανῶς ἀθλητὴν νικηφόρον, ἀλλ' ἀνώνυμον, οὗ ἄγνωστον εἶνε ἂν ἔστεψε τὸ μέτωπον ὁ κότινος τῆς Ὀλυμπίας, τὸ σέλινον τῆς Νεμέας, ἡ πίτυς τῶν Ἰσθμίων ἢ ἡ δάφνη τῶν πρώτων Πυθιάδων [3]. Ἂν ἐσώζετο πλὴν τῶν δυστυχῶς ἀπολεσθέντων λοιπῶν μερῶν τῆς στήλης καὶ τὸ βάθρον αὐτῆς, πιθανώτατα ἤθελε διδάξει ἡμᾶς ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφὴ οὐ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ δισκοφόρου, ἀλλὰ καὶ ἐν τίνι ἀγῶνι εἶχεν

[1] Ἴδ. ἀνωτέρω *Ἐστίας* σ. 273.

[2] Ἴδ. ἀνωτέρω *Ἐστίας* σ. 274.

[3] *Rayet* Tête archaique en marbre ἐν τοῖς Monuments Grecs publiés par l'association pour l' encouragement des études grecques. 1877 σ. 5.

ἀναδειχθῇ νικητής. Ὑπερακοντίσας διὰ τοῦ δίσκου τοὺς συναγωνιστάς. Ἴσως δ' ἠθέλομεν μάθει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου, ὅστις ἀπετύπωσεν οὕτω ζωηρὰν ἐπὶ τοῦ πεντελησίου λίθου τὴν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔτι μᾶλλον διὰ τοῦ διακόσμου ἐπιπροσθέτων χρωμάτων ἀναδεικνυομένην μορφὴν τοῦ νεανίου μὲ τὸ ἰδιάζον εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν τέχνην μειδίαμα καὶ τοὺς μεγάλους ἀμυγδαλοειδεῖς ὀφθαλμούς.

Τέλος τετάρτην ἐκ τῶν προπερσικῶν στηλῶν ἀναφέρω τὴν τοῦ ἱππίου νεανίου. Ἀλλ' αὕτη δὲν ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν παράστασιν τῆς στήλης. Ὡς δύναται νὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῆς παρατεθείσης ἀνωτέρω εἰκόνος [1], ἡ παράστασις αὕτη δὲν εἶνε ἡ κυρία ἐπὶ τῆς στήλης. Ὁ νεκρὸς εἰκονίζετο ὕπερθεν, σώζονται δ' αὐτοῦ νῦν μόνοι οἱ πόδες, πατοῦντες ἐπὶ τῆς ζώνης τῆς χωριζούσης τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἀναγλύφου ἀπὸ τοῦ σωζομένου κάτω. Ὡς δὲ δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν βαίνουσιν οἱ πόδες, ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλα σωζόμενα ἐπιτάφια ἀνάγλυφα, φαίνεται, ὅτι ὁ ἐν τῷ ἀπολεσθέντι ἄνω μέρει παριστανόμενος νεκρὸς ἦτο ὁπλίτης, βαίνων πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ δόρυ ὡς ὁ λεγόμενος Μαραθωνομάχος. Ἐν δὲ τῷ σωζομένῳ μέρει παριστάνεται νεανίας ἐπὶ ἵππου βαίνοντος πρὸς τὰριστερά. Καὶ ὁ μὲν εὐσταλὴς ἀναβάτης κρατεῖ διὰ τῆς κεκλεισμένης ἀριστερᾶς χειρὸς τοὺς χαλινούς, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς ἀνέχει δύο ἀκόντια. Περιβάλλεται δὲ βραχὺ χιτώνιον, καὶ φέρει ἀνηρτημένον ἐξ ἀριστερῶν ἀπὸ τελαμῶνος ξίφος. Ἡ δὲ κόμη τοῦ νεανίου εἶνε ἀνακεχυμένη ἐπὶ τὸν τράχηλον καὶ δὲν ἀναδεῖται εἰς κρωβύλον ὡς ἡ τοῦ δισκοφόρου. Ἀπόκειται δὲ νῦν αὕτη ἡ στήλη ἐν τῇ συλλογῇ Baratto τῆς Ῥώμης, ἐν ᾗ πόλει καὶ κατέκειτο μέχρι πρό τινων ἐτῶν ἀπερριμμένη ἔν τινι πανδοχείῳ πρὸ τῆς Porta Salara, ὅπου εἶχεν ἀποκομισθῇ μετὰ χωμάτων καὶ καταλημμισμάτων ἐκχωσθέντων ἐκ τῶν κήπων τοῦ ἱστορικοῦ Σαλλουστίου.

Δ'

Ἐν ᾧ δὲ ὀλίγιστα εἶνε τὰ μέχρι τοῦδε ἐκ τῆς πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων περιόδου γνωστὰ μνημεῖα, ἀρθονώταται εἶνε αἱ στῆλαι τῆς δευτέρας περιόδου, τῆς ἀπὸ τῶν Μηδικῶν μέχρι Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Τοιαύτας περιλαμβάνει μέχρι τοῦδε ἡ δημοσίευσις τῆς βιενναίας ἀκαδημίας περὶ τὰς ἑξακοσίας. Τὸ πλῆθος τῶν μνημείων καθιστᾷ ἤδη δυνατὴν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀναγκαίαν τὴν ὑποδιαίρεσιν κατὰ τάνωτέρω ῥηθέντα. Ἐκ δὲ τῶν πολλῶν παραστάσεων, ἃς παρουσιάζουσιν αἱ στῆλαι ταύτης τῆς περιόδου, παρέρχονται πρὸ ἡμῶν ἐν τῷ προκειμένῳ καὶ πρὸς τὰ πέντε πρῶτα περίπου τεύχη τῆς συλλογῆς συμπίπτοντι πρώτῳ τόμῳ αἱ ποικίλαι ἐξεικονίσεις γυναικὸς καθημένης. Γυνὴ καθημένη μόνη, γυνὴ καθημένη καὶ ἔχουσα παρ' ἑαυτῇ ἄλλο δεύτερον πρόσωπον, γυνὴ καθημένη καὶ ἔχουσα παρ' ἑαυτῇ πλείονα τοῦ ἑνὸς ἄλλα πρόσωπα, γυνὴ καθημένη ἐν στήλῃ ἧς ἡ καθολικὴ παράστασις εἶνε ἀσαρής, οὗτοι εἶνε οἱ μέχρι τοῦδε ἐν πλείστοις ὅσοις δείγμασι πρὸ ἡμῶν παρελαύνοντες τύποι, οὓς θὰ παρακολουθήσωσιν ἐν τοῖς ἑπομένοις τόμοις καθ' ὁμάδας ὁμοίως τεταγμένας πλείσται ὅσαι ἄλλαι παραστάσεις ἐπὶ τῶν στηλῶν τῆς αὐτῆς δευτέρας περιόδου. Ἐδῶ πλέον εὑρισκόμεθα ἐνώπιον μουσείου ὅλου μνημείων, ἅτινα ἀνήγειραν ἐπὶ αἰῶνας ὅλους οἱ ἐπιζήσαντες εὐλαβῶς εἰς τὴν μνήμην τῶν τεθνεώτων. Ἡ ἀττικὴ ἐπιτύμβιος τέχνη παρελαύνει ἐνώπιον ἡμῶν ὑπὸ πάσας αὐτῆς τὰς φάσεις, ἀπὸ τοῦ ἁπλουστάτου τῶν ἐγγλύπτων λίθων, ὃν ὁ τεθλιμμένος ἄπορος εὕρισκε πρόχειρον ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ, ὡς σήμερον εὑρίσκομεν ἑτοίμους σταυροὺς ἢ ἄλλους ἐπιτυμβίους κόσμους παρὰ τοῖς λιθοξόοις, μέχρι τῶν περισσοτέχνων καλλιτεχνημάτων, ἅτινα ἐγλυψεν ἡ σμίλη ἀριστοτεχνῶν. Ὅλη ἡ στοργὴ μεθ' ἧς ὁ ἐπιζήσας περιέβαλλε ζῶντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ θανόντας ἀπετυπώθη διὰ τῆς ἀθανάτου γλώσσης τῆς τέχνης ἐπὶ τοῦ ἀλησμονήτου ἐκείνου βιβλίου τοῦ θανάτου. Ἀλλ' ὁ ἀναγινώσκων τὰς μυριοτύπους αὐτοῦ λιθίνας σελίδας θὰ ἠπατᾶτο ἂν ἐνόμιζεν, ὅτι μέλλει νὰ εὑρεθῇ ἀληθῶς ἐν νεκροπόλει. Ἀπ' ἐναντίας δ' ἔχει ἐνώπιον αὐτοῦ νεκρανάστασιν. Ἀλλ' ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις ἐκείνη δὲν εἶνε κυρίως ἡ ἐκ τῆς ἐμπνεύσεως καὶ πεποιθήσεως μελλούσης τινὸς ζωῆς, πολὺ δὲ μᾶλλον ἡ ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἡ εἰς τὸν τέως βίον καὶ τὰς χαρμονὰς αὐτοῦ ἐμμονή. Διὰ τοῦτο τοὺς λίθους ἐκείνους διαπνέει ὄχι τόσον ἡ ἐλπὶς ἐπὶ τὸ μέλλον, ἀλλ' ἡ χαρὰ ἡ ἐκ τοῦ παρελθόντος, ὄχι τόσον ἡ πεποίθησις τῆς ἀθανασίας ὅσον ἡ ἰδέα τῆς εὐθανασίας. Ἡ δὲ παραβολὴ τῆς συλλογῆς ταύτης πρὸς τὴν τῶν τυρρηνικῶν ἐπιτυμβίων παραστάσεων καὶ πρὸς τὴν τῶν ἐν χριστιανικῷ τινι νεκροταφείῳ μαρτυρεῖ ἀμέσως προδήλον διαφορὰν τῆς ἀθηναϊκῆς ἀντιλήψεως. Ἐκ τῶν χριστιανικῶν παραστάσεων γεννᾶται ἡ ἰδέα τῆς προσδοκωμένης ἀναστάσεως, ἐν δὲ τῇ Τυρρηνίᾳ ὁ θάνατος παρουσιάζεται στυγνὸς προκαλῶν τὸν κοπετόν, ἀλλ' ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις ἡ θανὴ φαίνεται ὡς τις ἁπλῆ μετάστασις ἀπὸ τοῦ χαρμοσύνου βίου καὶ διακοπὴ τῆς ἐν τῇ ζωῇ εὐφροσύνης. Διὰ τοῦτο τὴν ἐξακολούθησιν τῆς χαρᾶς τοῦ βίου καὶ ἐν τῷ θανάτῳ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ὁ ἐπιζῶν νὰ δώσῃ εἰς τὸν θανόντα ὡς ἄριστον ἐρώδιον διὰ τῆς προσρωνήσεως ***χαῖρε***. Ἐν τοιαύτῃ ἀντιλήψει ὁ θάνατος δὲν εἶνε ἀποχωρισμός, καὶ διὰ τοῦτο ὄχι ὡς σκηνὴ ἀποχαιρετισμοῦ, ἀλλ' ὡς δεξίωσις ἀγάπης ἐν τῇ ζωῇ ἑρμηνεύεται ὑπὸ πολλῶν ἡ παράστασις τῶν ἐπὶ τῶν νεκρικῶν στηλῶν τεινόντων εἰς ἀλλήλους τὰς χεῖρας. Ἀλλ' ὁποιαδήποτε καὶ ἂν δοθῇ ἔννοια εἰς ταύτην τὴν ἐπὶ τῶν τάφων παριστανομένην δεξίωσιν, βέβαιον εἶνε, ὅτι ἀρθονοῦσιν ἐπὶ τῶν στηλῶν αἱ παραστάσεις τῶν νεκρῶν ὡς ζώντων καὶ αἱ ἐπιτύμβιοι εἰκόνες εἶνε σκηναὶ εἰλημμέναι ἐξ αὐτοῦ τοῦ βίου.

Ὁ θανὼν εἰκονίζεται ἐν τῇ ζωῇ, ὁ τὸν βίον διαπεράνας ἐν μέσῳ τῶν ὅπλων ὡς ὁπλίτης, ὁ ἰατρὸς ἐν μέσῳ τῶν ἐργαλείων του, ὁ ἱπποτρόφος ἐπὶ τοῦ ἵππου ὅστις εἶχεν ἀποτελέσει τὸ χάρμα τοῦ βίου του, ὁ νεανίας ὡς παλαιστρίτης, ὁ ἐν ἀγῶσι νικήσας ἐν τῇ κρισίμῳ ὥρᾳ τοῦ ἀγῶνος ἢ τῇ φαιδρᾷ

[1] Ἴδ. ἀνωτέρω *Ἐστίας* σ. 274.

Στήλη Ἀριστύλλης

στιγμὴ τῆς νίκης. Ἀλλ' ὁ Ἀθηναῖος δὲν θέλει νὰ δηλώσῃ ἁπλῶς ἐπὶ τῶν νεκρικῶν στηλῶν τὸ ἔργον τοῦ θανόντος ὡς ὁ Ῥωμαῖος, ἀλλ' ἀποτυπόνει ἐπὶ τοῦ λίθου μετὰ συμπαθείας ὅ τι ὡραῖον, ὅ τι ποιητικόν, ὅ τι ἐδεώδες, ὅ τι συγκινητικὸν καὶ χαριέσσαν ἐνεῖχεν ὁ βίος τοῦ ἀποιχομένου. Κατὰ ταῦτα δ' αἱ παραστάσεις γυναικείων μορφῶν ἐπὶ τῶν στηλῶν ἐνέχουσιν ὅλην τὴν ποίησιν ἐκείνην, ἣν ἐν μέσῳ τῶν οἰκιακῶν ἀσχολιῶν παρουσιάζει ὁ βίος τῆς γυναικός, ὅλον τὸ ἄρωμα ὅπερ ἀποπνέει ἡ γυνὴ ὡς παρθένος καὶ σύζυγος, ὡς θυγάτηρ καὶ μήτηρ, ὡς κόσμημα ἅμα καὶ ἔρεισμα τοῦ οἴκου. Ἡ μεγάλη αὐτὴ συλλογὴ γυναικείων ἐπιταφίων παραστάσεων προωρίσται ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν ἐξεταζομένη νὰ μεταβάλῃ ἐν πολλοῖς τὰς γνώσεις ἡμῶν καὶ ἰδέας περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἀθηναίας γυναικὸς ἐν τῷ οἴκῳ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐν αὐτῇ τῇ κοινωνίᾳ. Ἡ γυνὴ ἐπὶ τῶν ἀθηναϊκῶν τάφων δὲν εἶνε κατὰ πάντα ἡ γυνὴ ἣν γνωρίζομεν ἐκ τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἱστορίας, ἡ γυνὴ οἵα μάλιστα εἰκονίζεται ὑπὸ τῆς νεωτέρας ἀττικῆς κωμῳδίας, φιλοδούσης μᾶλλον εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἑταίρας. Μέχρι τινὸς ἐγνωρίζομεν παρὰ τὸν Κεραμεικὸν μόνον τὸν ἐλαφρὸν βίον τῆς Ἀθηναίας τῆς ἀγορᾶς, ἀλλ' ἐκ τῆς παρὰ τὸν Κεραμεικὸν νεκροπόλεως ἐβλάστησεν ἡ γνῶσις τῆς Ἀθηναίας τοῦ οἴκου. Ἡ δημοσίευσις τοῦ κ. Conze θὰ συντελέσῃ σὺν τοῖς ἄλλοις εἴπερ τις καὶ ἄλλη εἰς τὴν πλήρη ἐξεικόνισιν τοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας τῆς γυναικὸς ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις. Αἱ δὲ ἀττικαὶ στῆλαι θὰ διδάξωσιν ἡμᾶς νὰ ἐκτιμῶμεν πολὺ περισσότερον τὴν Ἀθηναίαν τοῦ οἴκου, ἀναδεικνυομένην τὸ ἀληθὲς ἥμισυ τοῦ Ἀθηναίου.

Καὶ ἀληθῶς ἡ ἐνώπιον ἡμῶν ἀνοιγομένη πλουσία ἐκείνη στοὰ τῶν ἐπιταφίων στηλῶν γνωρίζει εἰς ἡμᾶς πόσον ὡραῖον, πόσον ποιητικὸν ἦτο τὸ ἥμισυ ἐκεῖνο τοῦ πνευματωδεστάτου καὶ ἀστικωτάτου τῶν ἑλληνικῶν λαῶν. Ἡ ἀττικὴ χάρις καὶ γλαφυρία, ἡ ἀττικὴ φιλοκαλία καὶ τὸ ἀττικὸν ἅλας, πρὶν ἢ παρουσιασθῶσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ τῇ ποικίλῃ τοῦ βίου δράσει, ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ, τῇ τέχνῃ καὶ τῇ γραμματείᾳ, ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῆς Πνυκὸς καὶ τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου, ἔχουσι περιβάλει τὸν Ἀθηναῖον ἐν αὐτῷ του τῷ οἴκῳ, ἀπ' αὐτῆς του τῆς κοιτίδος. Τί ἐχρεώστουν εἰς τὰς μητέρας αὐτῶν ὁ Περικλῆς καὶ ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Φειδίας καὶ ὁ Δημοσθένης, ὁποῖον μέρος τῆς ὑπάρξεως τῶν μεγάλων Ἀθηναίων ἀπετέλουν τὰ ἐκ τοῦ οἴκου διδάγματα, ἡ μετ' αὐτοῦ τοῦ ἀπὸ τοῦ μητρικοῦ κόλπου γάλακτος συνθηλασθεῖσα λεπτότης καὶ κομψότης καὶ τὸ ἀττικιστὶ ζῆν μαρτυρεῖ ἐπιφανῶς ὁ βίος τῶν Ἀθηναίων γυναικῶν, οἵαν εἰκονίζουσιν αἱ ἐπιτάφιοι στῆλαι τῆς Ἀττικῆς. Καὶ ἐν τούτοις δὲν ἔχομεν ἐπ' αὐτῶν σωζομένας σκηνὰς τοῦ βίου τῶν μεγάλων ἐκείνων Ἀθηναίων, αἵτινες ἐγέννησαν καὶ ἐγαλούχησαν τοὺς σεμνύναντας τὰς Ἀθήνας καὶ πυργώσαντας τὸ κάλλος καὶ τὸ κλέος τῆς Ἑλλάδος ἐκείνης τῆς Ἑλλάδος. Αἱ περισωθεῖσαι στῆλαι ἀνήκουσιν εἰς ὡραίας μὲν καὶ εὐγενεῖς τὴν μορφὴν καὶ τὰ ἤθη, ἀλλὰ κοινὰς τὸ πλεῖστον ἀστάς, εἰς τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀνωνύμων μητέρων καὶ συζύγων ἢ εἰς τοιαύτας, ὧν τὸ ὄνομα μανθάνομεν τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν ἄνευ ἄλλου ὑπομνήματος περὶ τῆς θέσεως ἣν ὁ οἶκος αὐτῶν ἐπεῖχεν ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ κοινωνίᾳ.

Τὸ στενὸν τοῦ χώρου βραχεῖαν μόνον ἐπιτρέπει ἡμῖν ἐπισκόπησιν τοῦ θεάματος ὅπερ παρέχουσιν αἱ ἐπὶ τῶν νεκρικῶν ἐκείνων στηλῶν ζῶσαι Ἀθῆναι τοῦ παρελθόντος.

Μεθ' ὁποίας στοργῆς ὑποδέχεται ἡ ἐπὶ κομψοῦ ἑδράνου καθημένη νεαρὰ μήτηρ, ἐκτείνουσα τὰς χεῖρας, τὸ εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς παιδίσκης φερόμενον θυγάτριον, ὅπερ οἱονεὶ σπαράσσει σπεῦδον νὰ ἐκτιναχθῇ πρὸς τὴν μητέρα, ὡς ἐποίει, ὅτε δὲν ἦτο ὀρφανόν.

Μεθ' ὁποίας γλυκείας μελαγχολίας προσβλέπει ἀλλαχοῦ ἡ ἀποπτᾶσα μήτηρ τὸν εἰς αὐτὴν προσερχόμενον παῖδα, ὃν κατέλιπε ἀμήτορα προώρως πρὶν ἡ ἐπιζήσῃ νὰ ἴδῃ αὐτὸν ἐγγραφόμενον εἰς τοὺς ἐρῆβους καὶ ὀμνύοντα ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀγραύλου τὸν ὡραῖον ὅρκον πρὸς τὴν πατρίδα, ἣν θὰ ὑποσχεθῇ νὰ μὴ παραδώσῃ ἐλάττω, μὴ καταισχύνων τὰ ὅπλα μηδ' ἐγκαταλείπων τὸν παραστάτην, ᾧ ἂν στοιχῇ.

Τοιαῦται βεβαίως εἶνε αἱ σκέψεις αἱ περιπολοῦσαι ἐν τῷ νῷ τῶν ἀποιχομένων μητέρων, ὧν τὴν μορφὴν δὲν διαυλακόνει ἐπὶ τοῦ λίθου ῥυτὶς στυγνοῦ θανάτου, ἀλλ' ἃς παρέστησεν ὁ τεχνίτης ἡρέμους

Στήλη τῆς ὁδοῦ Ἀθηνᾶς

καὶ μεγαλοπρεπεῖς, διασωζούσας καὶ πέραν τοῦ κόσμου τούτου τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐπρέπειαν ἥτις ἐχαρακτήριζεν αὐτὰς ζώσας.

Ἄλλοτε ἡ σκηνὴ εἶνε συγκινητικωτέρα. Ἡ μήτηρ κάθηται κρατοῦσα τὴν ἠλακάτην καὶ ἐπιδιδομένη εἰς τὰ οἰκιακὰ ἔργα ὡς εἰ ἔζη ἀκόμη, ἐν ᾧ παρ' αὐτὴν τὸ παρακαθήμενον κατὰ γῆς παιδίον στηρίζει τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ τοῦ ἀθύρματός του, τῆς σφαίρας, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς παίζει μετὰ τοῦ πρὸς αὐτὸ προστρέχοντος κυναρίου. Ἡ στήλη εἶνε κοινῆς ἐργασίας, ἀλλὰ μεστὴ ζωῆς, καὶ μόνον ἡ στάσις τῆς παρισταμένης ὀρθίας παιδίσκης, στηριζούσης τὴν δεξιὰν μελαγχολικῶς ἐπὶ τῆς παρειᾶς, δεικνύει, ὅτι τὴν ὡραίαν ἐκείνην εὐτυχίαν τοῦ οἴκου διέκοψεν ὁ θάνατος τῆς ἀγαθῆς μητρός.

Εὐτυχεστέρα εἶνε ἡ Μίκα, ἥτις, ἀποχωριζομένη τοῦ Ἀμφιδήμου, πιθανῶς τοῦ συζύγου της, βλέπει αὐτὸν χαίρουσα ἱστάμενον ἔνοπλον πρὸ αὐτῆς χάριν τῆς ἀττικῆς πατρίδος. Δεξιουμένη αὐτὸν ἔχει τὴν χεῖρα ἀνοικτήν, ὡς χειρονομοῦμεν ἐνίοτε ὁμιλοῦντες. Ὁ τεχνίτης, ἀποτυπόνων τὸν ἄνδρα ὡς ὁπλίτην, οἱονεὶ ὑποδεικνύει, ὅτι τοῦ ἐπιζήσαντος ἡ παραμυθία μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου εἶνε ἡ σκέψις ἡ ὑπὲρ πατρίδος, καὶ τοιαύτην φαίνεται πρὸς τὸν σύζυγον ἐπαγγελίαν ἐντελλομένη τῆς θανούσης ἡ χειρονομία.

Συγκινητικὴ εἶνε ἡ παράστασις, ἐν ᾗ πρὸ τῆς κατημένης, ἥτις εἶνε ἡ νεκρά, ἵσταται παιδίσκη ῥέρουσα ἢ τείνουσα εἰς αὐτὴν κιβωτίδιον, πυξίδα περιέχουσαν τὰ κειμήλια τῆς γυναικός, ἅτιν' ἀπετέλουν τὴν χαρμονὴν αὐτῆς ζώσης ἢ τὰ ὄργανα τῆς οἰκιακῆς αὐτῆς ἐνεργείας. Τὸ σκέπασμα τῆς πυξίδος εἶνε συνήθως ἡμιανοιγμένον, καὶ ἡ ὅλη ἐπιθανάτιος παράστασις εἶνε ἐπανάληψις σκηνῆς, ἥτις βεβαίως πολλάκις εἶχε συμβῆ ἐν τῷ βίῳ. Ἄλλοτε δὲ παῖς ἢ παιδίσκη φέρουσι πτηνὸν εἰς τὴν καθημένην.

Οὐχὶ σπανίως εἰκονίζεται ἡ θανοῦσα κατοπτριζομένη ἐν τῷ πρὸ αὐτῆς ὑπὸ θεραπαινίδος κρατουμένῳ κατόπτρῳ, ἢ ἁπλῶς προσάγεται εἰς αὐτὴν κάτοπτρον· παριστάνεται δῆλα δὴ μία τῶν ποιητικῶν ἐκείνων σκηνῶν ἐν τῷ βίῳ τῆς γυναικός, καὶ αὐτῆς τῆς σεμνοτάτης, καθ' ἣν ἐπικρατεῖ ἡ φιλαρέσκεια. Πόσον δὲ ἄρεσκοι καὶ φιλόκαλοι ἦσαν αἱ Ἀθηναῖδες μαρτυροῦσιν εἴπερ τι καὶ ἄλλο αἱ προκείμεναι στῆλαι, ἐφ' ὧν ἐξαιρέτως μὲν εὔκοσμος καὶ εὐσταλὴς εἶνε ἡ περιβολὴ τῶν γυναικῶν, μέχρι ζητήσεως δὲ χαρίεσσα καὶ ποικίλη ἡ κόμμωσις. Ὁ δὲ γυναικεῖος οὗτος κόσμος δὲν εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ἐγκρίτου μόνον φιλοκαλίας τῶν Ἀθηναίδων, ἀλλὰ καὶ τῆς συνεπικουρίας τοῦ ἐνώπιον τοῦ στιλπνοῦ αὐτῶν κατόπτρου καλλωπισμοῦ. Ἡ Πολυξένη ἐκείνη

ἡ δὲ καὶ θνήσκουσ' ὅμως
πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμων πεσεῖν

εἶνε πολὺ μᾶλλον ἡ Τρωὰς ἀττικὸν δημιούργημα τοῦ Ἀθηναίου ποιητοῦ Εὐριπίδου, εἰλημμένον ἐξ αὐτοῦ τοῦ βίου τῶν Ἀθηναίδων. Ἡ Ἀθηναία παρουσιάζεται ἡ αὐτὴ ἔν τε τῇ εὐριπιδείῳ Ἑκάβῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν, ἐπιζητοῦσα ἔν τε τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς ὥρας τοῦ θανάτου τὴν ἐν παντὶ εὐπρέπειαν καὶ τὴν μετὰ ρι-

Τεμάχιον στήλης ἐξ Ἀχαρνῶν

λοκαλίας εὐσχημοσύνην. Ἀληθῶς δὲ ἡ φιλοκαλία ἐκείνη ἀπὸ τοῦ ἀβροῦ σώματος τῆς Ἀθῆδος ἐπεκτείνεται καὶ εἰς ὅλον αὐτῆς τὸν οἶκον, ὡς διδάσκουσιν ἡμᾶς οἱ πολυσχήμονες καὶ κομψοὶ δίφροι, ἐφ' ὧν καθήμεναι παρίστανται ἐπὶ τῶν νεκρικῶν στηλῶν συνηθέστερον αἱ θανοῦσαι, καὶ τὰ λοιπὰ οἰκιακὰ σκεύη ὅσα σπανιώτερον εἰκονίζονται ἐπ' αὐτῶν, ὡς καὶ τὰ χαρίεντα κτερίσματα ὅσα οἱ ἐπιζῶντες συγκατέθαπτον εἰς τοὺς τάφους τῶν γυναικῶν, ὅπως παρακολουθῶσιν αὐτὰς καὶ μετὰ τὸ πέρας τῆς ζωῆς ὡς μικρὰ ἐνθύμια τοῦ γλαφυροῦ καὶ περιτέχνου μικροκόσμου εὐρύθμων σκευῶν καὶ καλλιπρεπῶν ῥώπων, ὧν ἐν μόνῳ εἶχε διαρρεύσει ραιδρὸς ὁ οἰκιακὸς αὐτῶν βίος. Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἐποψιν ἐξεταζόμεναι αἱ νεκρικαὶ στῆλαι τῆς Ἀττικῆς εἶνε μετὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἀττικῶν μικροτεχνημάτων εὔγλωττον ὑπόμνημα, ἐρμηνεῦον τὴν ἀθάνατον ἐκείνην ὁμολογίαν τοῦ Περικλέους, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι φιλοκάλουν μετ' εὐτελείας.

[Ἕπεται τὸ τέλος]

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

ΚΙΜΩΝ ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ[1]

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ

ΙΒ'.

Μῆνας τινὰς μόλις μετὰ τὸν γάμον του ὁ Ἀνδρεάδης μετετέθη εἰς τὴν φρουρὰν τῆς Χαλκίδος καὶ ἀπὸ ἑξαετίας διέμενεν ἐν αὐτῇ.

Ἐκεῖ τὸν ἐπανευρίσκομεν κατὰ τὸ ἔτος 1879, ὅτε εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Χαλκίδος τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ. Κατοικεῖ μικρὰν ἰσόγαιον οἰκίαν ἐντὸς τοῦ φρουρίου, παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Εἶναι εὐτυχής, τελείως εὐτυχὴς καὶ αὐτὸς καὶ ἡ Ἀνθή του μὲ τοὺς δύο μικροὺς ἀγγέλους των, τὸν Φαίδωνα πενταετῆ καὶ τὴν τετραετῆ Θάλειαν.

Ἐλλείπει ὅμως τι ἀπὸ τῆς εὐτυχίας του. Ὁ Νίκος μένει πάντοτε ἐν τῇ φρουρᾷ Ἀθηνῶν, ἐπιλογίας ἤδη τοῦ λόχου του· δὲν κατώρθωσε νὰ τὸν πείσῃ νὰ ζητήσῃ μετάθεσιν καὶ μόνον κατὰ ἀραιὰ διαστήματα ἔχουν τὴν εὐτυχίαν νὰ τὸν βλέπουν καὶ τὸν ξενίζουν ἐπ' ἀδείᾳ ἐπί τινας ἡμέρας.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀτελευτήτων ἐργασιῶν τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων, παρατεινομένων ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας, διότι πάντες ἐλπίζουν, ὅτι ὁ στρατὸς μετ' ὀλίγον θὰ κληθῇ νὰ ἐνεργήσῃ, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὁ ὁποῖος συναρπάζει τὸ τάγμα του, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν λησμονεῖ τὸ θετόν του τέκνον.

Καὶ τὰ πρὸς αὐτὸν γράμματα τοῦ Κίμωνος ῥεύγουν ἀλλεπάλληλα. Πόσον ἀποπνέουν ἄρωμα στοργῆς θερμῆς, πῶς ῳοτογραφεῖται ἡ καρδία του εἰς τὰ γράμματα ἐκεῖνα τὰ σκεπασμένα καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας σελίδας, διὰ τῆς λεπτῆς τοῦ Κίμωνος γραφῆς, ὅστις καὶ τὰ περιθώρια αὐτὰ πληροῖ δι' ὁριζοντίων γραμμῶν μὲ πρῶτα καὶ δεύτερα καὶ τρίτα ὑστερόγραφα!

Καὶ ἐκθέτει ἐν αὐτοῖς ὅλας τὰς ἀσημάντους ποικιλίας τοῦ ἐσωτέρου βίου τῆς οἰκογενείας του, τῶν τέκνων του τὴν πρώτην ἀνάπτυξιν, τὰ ραιδρὰ αὐτῆς ἐπεισόδια. Καὶ πῶς πάντα τὸν συλλογίζεται τὸν ξενητεμένο του, καὶ πῶς ὅλοι τὸν ἔχουν πάντα στὸ στόμα. Προχθὲς ἀκόμα ἐπῆγαν εἰς τὴν ἐξοχὴ στ' Ἀμπέλια. Ἐπέρασαν θαυμάσια· ἀλλὰ μόνον ἂν ἦταν κ' αὐτὸς ἐκεῖ δὲν θὰ τοὺς ἔλειπε τίποτα. Τί κρίμα νὰ προτιμᾷ τὰς Ἀθήνας παρὰ νὰ ἦναι κοντά τους! Καὶ ὁ μικρὸς ὁ Φαίδων ποῦ τὸν ἀγαπᾷ σὰν ἀδελφὸ τὸν ἐθυμήθηκε πρῶτος· ἐσήκωσε τὸ ποτηράκι του, ἕνα ὡραῖο ποτηράκι ἀσημένιο, δῶρο τοῦ ἀναδόχου του, τοῦ λοχαγοῦ Βράγκα καὶ ἤπιε στὴν ὑγειά του. Καὶ εἶπετο ἔπειτα ἡ μακρὰ ἄλυσος τῶν ἐρωτήσεων. Πῶς περνᾷ στὰς Ἀθήνας, μελετᾷ ἄραγε τῆς ὥρας ποῦ τοῦ ἀρίνει ὁ στρατῶνας, ἢ χάνει τὸν καιρό του; Καὶ νὰ μὴ λησμονῇ, πῶς μεθαύριο, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, θὰ τὰ ἀλλάξῃ τὰ τρία πανένια σειρήτια μὲ τὸ χρυσὸ κουμπὶ καὶ πρέπει νὰ ξέρῃ πολλά, πάρα πολλά, νὰ φιγουράρῃ, νὰ τὸν καμαρόνει ὁ προστάτης του. Καὶ ἡ ὑπηρεσία του πῶς πάει; εἶναι τάχα εὐχαριστημένοι ἀπὸ αὐτὸν οἱ ἀνώτεροι, καὶ τὸ βιβλίον ποιότητός του εἶναι λευκό, παρθένο, ἢ μήπως πλάκωσε ἀπάνω του πολλὴ μαυρίλα ἀπὸ ποιναῖς; Καὶ γιὰ τὸ Θεό, ὅταν τοῦ ἀπαντᾷ, νὰ ἔχῃ μπροστά του τὸ γράμμα του, γιατὶ πάντα λησμονεῖ νὰ τοῦ ἀποκρίνεται σ' αὐτὰ ὅπου τὸν ῥωτάει· καὶ δὲν κάνει καλὰ τὸ παιδί του νὰ λησμονῇ ἔτσι, γιατὶ μ' αὐτὰ τὰ γράμματα τὸν βλέπει, μὲ αὐτὰ μιλεῖ μαζύ του, καὶ ὅταν λαμβάνῃ γράμμα του, νομίζει τότε πῶς τὸν ἔχει κοντά του.

Καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς βροχῆς τῶν ἐρωτήσεων ἔπιπτον ῥαγδαῖαι καὶ αἱ συμβουλαί, περὶ τοῦ ἤθους του, περὶ τοῦ βίου του, θερμαὶ ἀπὸ πονούσης ψυχῆς· καὶ συνάμα ὁδηγίαι ἐπαγγελματικαὶ μακραὶ ὅσον ἡ πεῖρα τοῦ Κίμωνος· ὁλόκληρον σχολεῖον θεωρίας.

Καὶ ἀραιαί, σπάνιαι, ἤρχοντο ἐνίοτε αἱ ἀπαντήσεις εἰς τὴν βροχὴν τῶν γραμμάτων τούτων, πρὸ πάντων, ὅταν παρίστατο ἀνάγκη νὰ καταλήγουν εἰς αἴτησιν ἀποστολῆς χρημάτων.

Ὀλίγαι ἀτημέλητοι γραμμαί, οὐδέποτε καταλαμβάνουσαι τὴν πρώτην σελίδα ὁλόκληρον, γραμμαὶ αἱ ὁποῖαι κατήγγελλον εὔγλωττοι τὸν ἐργώδη μόχθον, τὴν ἀνιαρὰν προσπάθειαν τοῦ γράφοντος, ὅπως καταρθώσῃ νὰ πληρώσῃ τοὐλάχιστον τὴν πρώτην σελίδα.

Πῶς διεραίνετο ἐν μέσῳ τῶν ὀλίγων ἐκείνων λέξεων ἡ ἀπουσία πάσης στοργῆς, ἡ παγερὰ πρὸς τὸν προστάτην αὐτοῦ ἀδιαφορία! πῶς διέρρεε διὰ τῶν ἀραιῶν ἐκείνων γραμμῶν ἡ ἀνία ἐπὶ τῇ ἀγγαρείᾳ τῇ ἀρρήτῳ τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης! Καὶ ἐγράφοντο ἐπὶ μικρῶν τεμαχίων χάρτου, διὰ νὰ ἦναι ὀλιγώτερον καταραννὴς ἡ γυμνότης των· καὶ ἡ φράσις *ἐν πολλῇ βίᾳ*, ὑποσημειωμένη πάντοτε, ἦτο στερεότυπος εἰς αὐτὰ τὰ γράμματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐλησμονονοῦντο ὁλόκληροι λέξεις ἐν τῷ μέσῳ τῶν

[1] Ἴδε σελίδα 277.

ῥάσεων· διότι πότε ἔκλεισε τὸ ταχυδρομεῖον καὶ δὲν ἠδύνατο ἴσως νὰ τὸ προλάβῃ, πότε, ἐνῷ ἤρχιζε νὰ τοῦ γράφῃ, ἐνέσκηπτεν ὑπηρεσία ἐπείγουσα.

Εἰς τὰ γράμματα πολλάκις μετοχετεύεται ἡ πνοὴ τῆς ψυχῆς τοῦ γράφοντος. Καί, ὅπως ὑπάρχουν ἐπιστολαὶ ἀποπνέουσαι ἄρωμα, οὕτω αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Νικολάου ἀπέπνεον τὴν δυσωσμίαν τῆς προϊούσης σήψεως, ἡ ὁποία ἐπενέμετο τὴν ψυχήν του.

Οὐδέποτε σχεδὸν ἀπήντα ἐπὶ τῶν ἐρωτήσεων τοῦ προστάτου του. Καὶ ἂν ἤθελε δὲ νὰ ἀπαντήσῃ, θὰ ἦτο τοῦτο πολλάκις εἰς αὐτὸν ἀδύνατον.

Ἡμέραν τινὰ εἰσῆλθον εἰς τὸ δωμάτιόν του ἐν τῷ στρατῶνι ἡ πλειὰς τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ πολιτῶν, τῶν ἀχωρίστων συντρόφων τοῦ ἀνειμένου βίου του. Καὶ ἀναδιφῶντες οὗτοι τὰ ἐπὶ τῆς μικρᾶς τραπέζης του ἐν ἀταξίᾳ ἔγγραφα, εὑρίσκουν δεκάδα περίπου ἐπιστολῶν τοῦ Κίμωνος, διαφόρων ἐποχῶν, ἐπιστολὰς τὰς ὁποίας δὲν ἔσχε τὴν περιέργειαν νὰ ἀποσφραγίσῃ ὁ Νικόλαος.

— Μωρὲ τ' εἶν τοῦτα, Νίκο; Ὁλόκληρο ταχυδρομεῖο ἀδιάβαστο;

— Ὄρεξι εἶχα! Ὅταν ἔχω σκοτούρας καὶ διαολιαῖς στὸ κεφάλι, ποτὲ δὲν τανοίγω· τὰ ῥίχνω αὐτοῦ καὶ ὕστερα ξεχνιοῦνται. Ἔπειτα ξέρεις τί παλληκαριὰ χρειάζεται γιὰ νὰ διαβασθοῦν αὐτὰ τὰ παχειὰ γράμματα, μὲ τὸ διπλὸ γραμματόσημο;

— Παλληκαριά;

Παλληκαριὰ βέβαια. Στοχαστῆτε, ῥὲ παιδιά, γράμματα μὲ πενήντα τοὐλάχιστον ἐρωτήσεις τὸ κάθε ἕνα, ποιὸ ἀναγουλιασμένας, ξέρετε, ἀπὸ ἐκείνας ὅπου εἶναι στὰ θέματα τοῦ Ὀλενδόρρου, ὅπου ἀπὸ τὸ ξεθέωμα ὅπου μοῦ ἔκανε ὁ προστάτης μου τὰ κατάφερα νὰ κάνω τριάντα ἑρτὰ σὲ τρία χρόνια. Καὶ νὰ ταν μονάχα αὐτό;

— Ἄ! εἶναι κι ἄλλα, κακομοίρη;

— Ἀκοῦστε ἂν ἦναι κ' ἄλλα. Αὐτὰ ποῦ σᾶς εἶπα εἶναι ὁ πρόλογος. Ὕστερα ἔρχεται ἕνα ἡμερήσιο δελτίο τῆς οἰκογενείας του. Πότε ἔπιασε βηχαλάκι τὸ Φαίδωνα, καὶ πότε κόψιμο τὴ Θάλεια· καὶ ποτε ζαλάδας καὶ λιγούραις τὴν ὥρῳρη γυναῖκα του τὴν Ἀνθή. Μιὰ γυναῖκα ὅμως, ξέρετε, σὰν τὸ κρύο νερό. Ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ μπορεῖς νὰ βρῇς μέσα στὰ γράμματά του, μαθήματα καλῆς συμπεριφορᾶς, θεῖον κήρυγμα ἂν θέλῃς, ἄλλοτε θεωρία, μαθήματα σχολείου λόχου, ὡς καὶ τακτικά, ἂν ἀγαπᾶτε.

— Καὶ ποῦ τὰ ξέρεις, Νίκο, αὐτά, ἀφοῦ δὲν τἄνοιξες;

— Εὔκολο νὰ πεισθῆτε, ἂν δὲ βαριέστε. Φτάνει μόνο νὰ μὴν ἀρχίσετε νὰ τὰ διαβάζετε δυνατά, γιατὶ τότε δὲν τὴ γλυτόνω τὴν ἀγγαρεία. Εἶναι σὰν νὰ τὰ διάβαζα μοναχός μου.

— Ἔχουμε τὴν ἄδεια τοῦ κυρίου ἐπιλοχίου νὰ τανοίξουμε;

— Νά τα! Καὶ θέλει καὶ ῥώτημα;

Καὶ τὰ διενεμήθησαν μεταξύ των· καὶ γέλωτες ἠχηροὶ καὶ λοιδωρίαι χυδαῖαι τῆς ὁμάδος ἐκείνης τῶν διερθαρμένων ἐσχολίαζον τὰ γράμματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Κίμων ἀπετύπωνε τὰ μύχια, τὰ ἄβρα τῆς καρδίας του αἰσθήματα, διὰ τῶν ὁποίων μετέδιδεν εἰς ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἠγάπα ὡς τέκνον του, τὰ ἀρελέστερα τοῦ ἐσωτέρου βίου τῆς οἰκογενείας του ἐπεισόδια.

Καὶ προσέθεσεν ἐν τέλει ὁ Νικόλαος Βερτῆς.

— Νὰ λέω τὴν ἀλήθεια· ἐνῷ αὐτὰ τὰ γράμματα ποῦ δὲν ἔχουν κλειδωνιαῖς δὲν κινδυνεύουν νὰ ἀνοιχτοῦν, οὔτε ἀπὸ μένα, ὅσα ἔχουν κλειδωνιαῖς, τῆς σπάζω καὶ τὰ ἀνοίγω στὴ στιγμή.

— Τί κλειδωνιαῖς; ἐμουρλάθηκες;

— Δὲν ἐμουρλάθηκα ἐγώ, ἀλλὰ κουταθήκατε σεῖς. Ἡ κλειδωνιαῖς τους εἶναι ἡ πέντε κόκκιναις βούλαις. — Πιστεύω τώρα νὰ ξυπνήσατε, καὶ νὰ μπήκατε μέσα.

Ἐμπήκαμε, Νίκο.

— Δόξα σοι ὁ Θεός. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ γράμματα εἶναι αὐγωμένα σὰν τὰ ψάρια ποῦ ἔχουν αὐγοτάραχο. Πότε δυὸ δεκάρικα, πότε ἕνα εἰκοσιοχτάρικο. Ἂν ἤτανε πλειὸ ἔξυπνος ὁ προστάτης μου, αὐταῖς τῆς συμβουλαῖς καὶ τῆς διδασκαλίαις ποῦ ἐδιαβάσατε, θὰ τῆς ἐτύλιγε πάντα μέσα σὲ χαρτιὰ τῆς ἐθνικῆς τραπέζης. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἴσως καὶ κατέβαζα καμμιά, ὅπως κατεβαίνει τὸ χάπι, τυλιγμένο μέσα σὲ κανέλλα μὲ ζάχαρι. Ἀλλὰ δὲν τοῦ κόβει· καὶ σὺ πάλι, ἂν σοῦ βαστάει, κόπιασε νὰ τοῦ τὰ γράψῃς αὐτά!

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐξέλιξις τῶν βδελυρῶν ἐνστίκτων τοῦ νέου τούτου, τὰ ὁποῖα ἐπολλαπλασίαζε καὶ ἐξέτρεφε τὸ ἐκνευριστικὸν θάλπος τῆς ἀτμοσφαίρας τῆς διαφθορᾶς, ἡ ὁποία τὸν περιέβαλλε, ὡς τοὺς σκώληκας τῶν σηπομένων πτωμάτων, τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἡ θέρμη. Ἀποσυνετίθετο καὶ κατέρρεεν ἐν αὐτῷ ὁ ἀνθρωπισμός. Ὁ βόρβορος ἐρρύπαινε τὰ κίτρινα τῆς στολῆς του σειράδια καὶ πολλάκις ἐν συμπλοκαῖς χαρτοπαικτῶν, εἰς διαπληκτισμοὺς οἰνοφλύγων ἐν καταγωγίοις, ἐμνημόνευσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ ἀστυνομικὸν δελτίον, πλέον ἢ ἅπαξ ἠσχολήθη περὶ αὐτοῦ τὸ φρουραρχεῖον.

Ὁ δὲ Κίμων τοῦ ὁποίου ἐρείδοντο οἱ συνάδελφοί του, ἀορίστως ἐν τούτοις ἐπληροφορεῖτο ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τῶν προϊσταμένων του, ὅτι ὁ βίος του δὲν εἶναι ἐποικοδομητικὸς πολλῶν ἐλπίδων.

Ἤλγει τότε καὶ ἐξανίστατο οὐχὶ κατὰ τοῦ Νικολάου, ἀλλὰ κατὰ τῶν συναδέλφων του, οἱ ὁποῖοι τῷ διεβίβαζον αὐτὰς τὰς πληροφορίας.

Ἡ ἀπομάκρυνσις, παρακωλύουσα τὴν ἄμεσον ἀντίληψιν τῶν παρεκτροπῶν του, τῷ ἐνέπνεε δυσπιστίαν πρὸς τὰς πληροφορίας ταύτας, ἡ δὲ μακρὰ ἀπουσία, ὀξύνουσα τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ πόνον, θερμαίνουσα τὴν ἀγάπην του, εἶχεν ἀπαλείψει ἀπὸ τῆς μνήμης του τὰς παρεκτροπὰς τοῦ παρελθόντος καὶ τὸν ἐξήγνιζε καὶ τὸν ἠμνήστευεν ἡ καρδία του· ἡ ψυχή του δὲν ἀντελαμβάνετο ὅσα αὐταὶ τοῦ Νικολάου αἱ ἐπιστολαὶ θὰ κατήγγελλον ἀπελπιστικὰ εἰς διαυγεστέρους ὀφθαλμούς.

— Εἶδες ἐκεῖ; ἔλεγε, τοὺς μπῆκε στὸ μάτι τὸ δυστυχισμένο τὸ παιδί· ὅλοι μὲ αὐτὸ τὸ ὀρφανὸ τὰ ἔχουν. Ὦ! Ἂν ἦταν κανένας ἀπὸ φαμίλια· κανένας ἀπὸ ἐκείνους μὲ τὰ μεγάλα ὀνόματα, ποῦ δὲν κάνουν γιὰ τίποτα, ποῦ τοὺς πετοῦν οἱ γονεῖς τους στὸ στρα-

τῶνα γιὰ νὰ τοὺς δαμάσουν, ὅπως τοὺς τρελλοὺς στὰ μοναστήρια, ὅλα του θὰ ἦσαν λαμπρὰ καὶ δὲν θὰ εὑρισκαν λόγια νὰ τὸν ἐπαινοῦν. Ἀλλὰ γι' αὐτόν, ἐχάλασε ὁ κόσμος ἐπειδὴ διασκέδασε μιὰ φορὰ τὸ παιδί, ἐπειδὴ εἶπε ἕνα λόγο παραπάνω. Κ' αὐτοὶ ποῦ μοῦ τὰ προρτaίνουν ὅλα αὐτά, δὲν ἦσαν μιὰ φορὰ παιδιά; Γιατὶ παιδὶ εἶναι νέος εἴκοσι πέντε χρόνων!

Οὕτω ὁ Κίμων, ἡ εὐθεῖα αὕτη καρδία ἐγίνετο ἄδικος, καὶ ἡ περὶ τῶν ἀνθρώπων κρίσις του ἐστρεβλοῦτο, τυρλουμένη ὑπὸ τῆς στοργῆς τῆς ἀπεριορίστου πρὸς ὕπαρξιν τόσον ἀναξίαν αὐτῆς.

Καὶ ὅμως ὅλαι αἱ ἐξωτερικευόμεναι τοῦ νέου τούτου παρεκτροπαὶ ἦσαν ἐλαχισταὶ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐσωτέραν τῆς ψυχῆς του σαπρίαν, ἡ ὁποία πάντας, πλὴν μόνων τῶν ὁμοίων του, ἐλάνθανε.

Διὰ τοῦτο ποινὰς μόνον πειθαρχικὰς ἐπεσώρευον κατ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ αἱ ποιναὶ αὗται δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ματαιώσουν τοὺς ἀτρύτους ἀγῶνας τοῦ Κίμωνος, ὅπως κατορθώσῃ νὰ τὸν προαγάγῃ εἰς ἀξιωματικόν, ἀγῶνας τοὺς ὁποίους ὑπεβοήθει τελεσφόρως ἡ ἀνάγκη τῆς συμπληρώσεως τῶν στελεχῶν, διὰ τὴν παρασκευαζομένην κατάληψιν τῶν νέων ἐπαρχιῶν.

Οὕτω ὁ Ἀνδρεάδης, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε μετατεθῇ εἰς Ἀθήνας, ἀπέλαυσε τὴν οὐράνιον εὐδαιμονίαν νὰ ἴδῃ τὸ τέκνον ἐκεῖνο τὸ ἐρημωθὲν τοῦ πατρικοῦ θάλπους, τὸν ὀρφανόν, τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἐγένετο προστάτης καὶ πατήρ, περὶ τοῦ ὁποίου τοσάκις ἐδίστασεν ἡ ψυχή του, ἐξασφαλίσαντα τὸ μέλλον του ἐν τῷ ἐντίμῳ σταδίῳ τῶν ὅπλων.

Ἡ ἐποχὴ αὕτη ὑπῆρξε διὰ τὸν Κίμωνα ἡ δροσερωτέρα ὄασις ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ βίου του· αὐτόχρημα παράδεισος· ὁ ἀληθὴς παράδεισος, ὃν ἀνευρίσκει τις ἐν ἑαυτῷ, ὅταν βλέπῃ εὐτυχοῦντας ἐκείνους τῶν ὁποίων ἡ εὐτυχία ὑπῆρξεν ὁ ἄσβεστος πόθος, ὁ ἑνιαῖος τῆς ὑπάρξεώς των σκοπός.

Εὐτυχὴς σύζυγος, εὐτυχὴς πατὴρ δύο χαριτωμένων ἀγγέλων εἶδεν ἐξασφαλισθεῖσαν καὶ τοῦ ὀρανοῦ τούτου τὴν εὐτυχίαν, ἡ πρὸς τὸν ὁποῖον ἀγάπη, ἂν διέφερε κατά τι τῆς πρὸς τὰ ἴδια αὐτοῦ τέκνα, διέφερε κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἦτο μᾶλλον περιπαθής, διότι βάσις αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ φιλανθρωπία καὶ ὁ οἶκτος.

Ἐπειδὴ τὸ παιδίον αὐτὸ τὸ ἐγκαταλειφθὲν ἔρμαιον τῆς καταστροφῆς, μόλις ἐβλάστησεν, αὐτὸ τῆς τύχης τὸ ἀπόρριμμα, τὸ ἥρπασεν αὐτός, τὸ διεξεδίκησε κατὰ τῆς φθορᾶς, τὸ διεξεδίκησε κατὰ τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως. Ἐπάλαισεν, ἐμόχθησεν, ἔκλαυσεν, ἐδίστασεν, τὸ ἀνέστησεν ἐν ὑπαμοιβῇ ἐλπίδων καὶ ἀπογνώσεως καὶ ἐνίκησεν ἐπὶ τέλους, ἐνίκησεν.

Καὶ ἡ ἀγάπη του πρὸς αὐτὸν ἦτο κατ' εὐθεῖαν ἀνάλογος τῶν πόνων, τῶν δακρύων καὶ τῶν παλμῶν τοὺς ὁποίους τῷ ἐστοίχισεν ἡ νίκη αὕτη.

Τί ἤθελε καταντήσει ἄνευ αὐτοῦ καὶ τί εἶναι σήμερον ὁ Νικόλαος Βερτῆς!

Διὰ τοῦτο ὅταν εἶδε τὸ πρῶτον τὸν περικαλλῆ νέον περιβεβλημένον τὴν στολὴν τοῦ ἀξιωματικοῦ, ἡ χαρά του ἀνῆλθεν εἰς λυρισμούς, εἰς ἐκδηλώσεις, αἵτινες ἦσαν κωμικαὶ ἐνώπιον ἀδιαφόρων ἀνθρώπων μὴ δυναμένων νὰ ἀντιληφθοῦν μέχρι τίνος σημείου ἀνέρχεται ἡ ἀφοσίωσις πρὸς ἐκείνους, πρὸς οὓς συνδεόμεθα διὰ σειρᾶς θυσιῶν καὶ ἀγώνων.

Καὶ ἔλεγε πρὸς τοὺς συναδέλφους του. Ἰδέτε το λοιπὸν αὐτὸ τὸ λεβεντόπαιδο, αὐτὸν τὸν χαριτωμένο ἀξιωματικό! Δὲν εἶναι ὥμορφο παλληκάρι; Δὲν εἶναι μιὰ χαρὰ νὰ τὸν καμαρώνω; Γιατὶ ἐγὼ τὸν ἔφερα αὐτοῦ ποῦ εἶναι, ἐγὼ ξαγρύπνησα καὶ ἐκαρδιοχτύπησα γι' αὐτόν, ἐγὼ τὸν ἐμεγάλωσα καὶ τοῦ ἄνοιξα τὸ δρόμο του. Εἶναι δικός μου αὐτὸς ὁ θησαυρός.

Καὶ φαίνεται ὅτι καὶ ὁ Θεὸς ἠθέλησεν ἐπὶ τέλους νὰ βραβεύσῃ δαψιλῶς τὴν εὐγενῆ τοῦ Κίμωνος ψυχήν.

Διότι ὁ Νικόλαος ὑπέστη ῥιζικὴν μεταμόρφωσιν. Ὡς νὰ ἐξήγνισε τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἀπεκάθηρεν ἡ στολὴ τοῦ ἀξιωματικοῦ, ὡς νὰ εἰσέδυ καὶ ἐκυκλοφόρησεν ἐν τῇ καρδίᾳ του νέον αἷμα τιμῆς, καὶ χρηστότητος. Καὶ διέρρηξε πρὸς τὰς παλαιάς του σχέσεις, πρὸς τὰς χυδαίας ἕξεις τῆς προτέρας ζωῆς του.

Ἦτο δὲ πρωτοφανὴς καὶ ἡ πρὸς τὸν προστάτην του προσήλωσις. Ἡ Ἀνθὴ ἰδίως ἦτο τὸ ἀντικείμενον πολλοῦ σεβασμοῦ καὶ ἀδελφικῆς ἐκ μέρους του στοργῆς. Δὲν ἠδύνατο νὰ εἴπῃ νίκης, ὡς ἔλεγε, διότι ἦσαν ὁμήλικες καὶ θὰ προσέκρουεν εἰς τὸν ἐγωϊσμὸν τῆς νεαρᾶς γυναικός του εὐεργέτου του, ἂν τὴν ὠνόμαζε θετὴν μητέρα. Ἐγέλα ὁ Κίμων ἐπὶ τούτῳ καὶ τῷ ἀνωμολόγει χάριτας, διότι δὲν ἀπένεμε τὸν σεβαστὸν τοῦτον τίτλον εἰς τὴν γυναῖκά του. Μόνη δὲ ἡ Ἀνθή, ἂν καὶ ἐπρόκειτο περὶ αὐτῆς, δὲν μετεῖχε τῶν ἀρελῶν τούτων ἐκρήξεων τῆς οἰκειότητος. Μεθ' ὅλην τοῦ Κίμωνος τὴν στοργήν, αὐτὴ ὠχυροῦτο ὄπισθεν παγερᾶς πρὸς τὸν Νικόλαον ἀδιαφορίας, οὐδέποτε ἐκδηλοῦσα πρὸς αὐτὸν τὴν ἀνοικτοκάρδον ἐκείνην οἰκειότητα, ὡς πρὸς μέλος τῆς οἰκογενείας.

Ἀλλ' ὁ Νικόλαος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑποστῆ τελείαν μεταμόρφωσιν, οὐδὲ κἂν ἐφαίνετο ὅτι παρετήρει τὴν πρὸς αὐτὸν ψυχρότητα καὶ τὸ ἐπιφυλακτικὸν ὕφος τῆς γυναικὸς τοῦ εὐεργέτου του. Σχεδὸν καθ' ἑκάστην ἠδύνατό τις νὰ τὸν συναντήσῃ ἐν τῷ οἴκῳ του, προσηλωμένον εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ ἐκδηλοῦντα τὴν πρὸς τὸν προστάτην του εὐγνωμοσύνην διὰ τῆς πρὸς τὰ τέκνα του λατρείας, διὰ πλήθους ὑπηρεσιῶν πρὸς τὴν Ἀνθήν, μέχρι τῶν μᾶλλον ἀσημάντων. Αὐτὸς ὁ ἐμμανὴς ἄλλοτε τῶν νυκτερινῶν κώμων καὶ τῶν θορυβωδῶν διασκεδάσεων σύντροφος, προέκρινεν ἤδη νὰ διέρχεται τὰς ἑσπέρας του, ἐν τῷ μονοτόνῳ κύκλῳ τῆς οἰκογενείας ἐκείνης.

Καὶ ὁ Κίμων εὐτυχὴς διὰ τὴν μεταβολὴν ταύτην παρεπονεῖτο μόνον κατὰ τῆς συζύγου του, ὅτι δὲν παρέσχεν εἰς τὸν Κίμωνα τὴν ἀνοικτὴν καρδίαν ἀδελφῆς, ὅτι ἡ πρὸς αὐτὸν συμπεριφορά της εἶναι ὡς διαμαρτυρία κατὰ τῆς ἰδικῆς του στοργῆς.

— Τί νὰ σοῦ εἰπῶ, τῇ ἔλεγε· μοῦ φαίνεται ὅτι φέρεσαι πρὸς αὐτὸν σὰν μία κακὴ μητρυιά, ἀφοῦ ἐγὼ δὲν τὸν ξεχωρίζω ἀπὸ τὰ παιδιά μας.

Ἐκείνη δὲ αἰδημόνως τῷ ἀπήντα ὅτι συμπερίζεται τὰ αἰσθήματά του, ἀλλὰ ὅτι ὅπως δήποτε εἶναι πάντοτε ξένος πρὸς αὐτήν, ἀφοῦ οὔτε συγγενὴς τοῦ ἀνδρός της δὲν εἶναι. Καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ἡ ἐπιθυμία της ὅπως τῷ φέρεται οἰκειότερον προσκρούει εἰς ἀκατανίκητον αἴσθημα αἰδημοσύνης.

Καὶ ταῦτα λέγουσα ἠρυθρία· καὶ ἔτι μᾶλλον ἔνευε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν γῆν, ἐνῷ ὁ Κίμων τὴν ἔσκωπτε γελῶν θορυβωδῶς.

— Στὸ Νίκο, καλέ, δὲν μπορεῖς νὰ ἔχῃς ἀνοιχτὴ καρδιά; συμπεριφορὰ ἀδελφῆς; Ἂν σὲ ἔπερνα, ὅταν ἦταν μικρός καὶ τὸν πήγαινα ἀπὸ τὸ χέρι στὸ σχολεῖο, τότε δὲν θὰ τὸ εὕρισκες φυσικὸ καὶ νὰ τὸν ἀγαπᾷς, καί, ἐν ἀνάγκῃ, νὰ τοῦ τῆς βρέχῃς, ὅταν ἔκανε ζούρλιαις; Τώρα πῶς δὲν τὸ εὑρίσκεις φυσικὸ νὰ τὸν ἀγαπᾷς; Προσκρούει εἰς τὴν εὐπρέπεια τὸ νὰ ἔχῃς τὴν καρδιὰ ποῦ ἔχει καὶ ὁ ἄντρας σου γι' αὐτὸ τὸ παιδί;

Ὄχι βέβαια.

Τότε λοιπὸν δὲν προσκρούει οὔτε νὰ τὸ δείχνῃς. Ἡὼς ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρχουν πράγματα ποῦ ἐνῷ ἐπιτρέπεται κανεὶς νὰ τὰ αἰσθάνεται δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὰ δείχνῃ; Ἠμπορεῖς νὰ τὸν φαντασθῇς ξένο τὸ Νίκο; Καὶ ἀπὸ πότε εἶναι ἄτοπο μιὰ γυναῖκα νὰ δείχνῃ, ὅτι ἀγαπᾷ τὸ παιδί της ἢ τὸν ἀδελφό της;

Καὶ ἐκείνη διὰ νὰ ἦναι ἀρεστὴ εἰς τὸν ἄνδρα της ὑπέσχετο ὅτι θὰ ρέρεται εἰς τὸ μέλλον οἰκειότερον πρὸς τὸν θετόν του υἱόν.

Ἐσπέραν τινὰ καθ' ἣν ὁ πυρρωνιστής, ὁ ἀπαισιόδοξος φίλος του, ὁ Φίλιππος Βράγκας, εὑρίσκετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κίμωνος μετὰ τῆς γυναικός του, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φαιδροῦ διαλόγου τοῦ οἰκογενειακοῦ κύκλου ὁ Κίμων ἐνθυμηθεὶς τοῦ Φιλίππου τὰς μαύρας θεωρίας, καὶ θέλων νὰ τὸν πειράξῃ, τὸν ἔλαβεν ἀπ' ἀφροτέρων τῶν ὤμων καὶ σείων αὐτὸν ἰσχυρῶς

— Αἴ! Τί λές, μάντι κακῶν καὶ τῆς ἀνθρωπότητος συκοφάντα. Δὲν φέρει εὐτυχία τὸ νὰ εὐεργετῇ κανείς; Μᾶς γεννᾷ ἐχθροὺς ἡ εὐεργεσία;

Καὶ περιβάλλων διὰ τοῦ βραχίονος μετὰ στοργῆς πατρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ Νικολάου,

— Πῶς σοῦ φαίνεται, εἶπεν, αὐτὸς ὁ ἄσπονδος ὁ ἀμείλικτος ἐχθρός μου;

— Ἄ! Καϋμένε Κίμων. Κρίμα ὅπου σὲ ἐνόμιζα ἔξυπνον ἄνθρωπον. Καὶ ὅμως δὲν ἐννόησες ἀκόμη, ὅτι ποτὲ δὲν σπουδαιολογῶ, ὅταν μὲ πιάνῃ ἡ λόξα νὰ κάνω τὸ φιλόσοφο, καὶ ὅτι σοβαρὰ μονομανία μὲ κατέχει νὰ χειραγωγῶ καὶ παρουσιάζω εἰς τὸν κόσμο, ὡς εὔμορφαις κοπέλλαις τῆς πλειὸ ἄσχημαις καὶ τῆς πλειὸ γρηαῖς σοριστείαις.

— Τὸ ξέρω, εἶπε φαιδρότατα γελῶν ὁ Κίμων. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐσπουδαιολόγεις ἔρθανε καὶ ἡ ἰδικά σου καὶ ἡ ἰδική μου εἰς τὸν γάμον μας εὐτυχία, ἔρθανεν ἡ ἀμοιβὴ τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ καρδιά μου δι' ὅσα ἔκαμα γιὰ τὸν Νίκο μου, διὰ νὰ σὲ θεραπεύσουν.

— Καὶ βέβαια, Κίμων.

— Ἂν εἶχες τί νὰ πῇς θὰ ἐδοκίμαζες νὰ ἀρχίσῃς πάλι τὴν ἀντιλογία. Ἀλλὰ δὲν ἔχεις. Καὶ κατὰ τοῦτο μόνον εἶσαι δυστυχής, ὅτι εἶσαι ἀναγκασμένος νὰ ὁμολογήσῃς τὴν εὐτυχία μας.

— Σιώπα, Κίμων, μὴ τὸ πολυλέγεις αὐτό. Ἡ εὐτυχία δὲν πρέπει ποτὲ νὰ σπινθηροβολῇ, ἀλλὰ πάντα νὰ κρύβεται· γιατὶ εἶναι σὰν ἕνα γιαλὶ τόσο λεπτό, τόσο εὔθραστο! Κάτι χειρότερο μάλιστα ἀπὸ γιαλί. Εἶναι σὰν ἐκείναις τῆς χρυσαῖς, τῆς πολύχρωμαις σφαίραις ποῦ κάνουν μὲ τὸ καλαμάκι ἀπὸ σαπουνάδα τὰ παιδιά. Ὅπως κ' ἐκείναις, φτάνει γιὰ νὰ τὴ σβύσῃ μονάχα ἡ πνοὴ τῆς ὁμιλίας ποῦ κάνει κανεὶς γιὰ τὴν εὐτυχία του.

Ὅταν δὲ ὁ Φίλιππος Βράγκας μετὰ τῆς γυναικός του κατῆλθον τὴν κλίμακα· εἶπε πρὸς αὐτήν

— Νὰ δώσῃ ὁ Θεός, Ἀσπασία, νὰ μὴ συντριβῇ ποτὲ τοῦ Κίμωνος ἡ εὐτυχία. Ἀξίζει τόσο νὰ ἦναι εὐτυχισμένη αὐτὴ ἡ διαφαντένια καρδιά!

— Ὢ ναί, Φίλιππε, ἀλλὰ γιατὶ τὰ λὲς αὐτά;

— Διότι ἔχω μία ἀκατανίκητη ἀντιπάθεια σ' αὐτὸ τὸ νέο ἀνθυπολοχαγό, καὶ φοβερὴ προκατάληψι κατὰ τῆς γυναικὸς τοῦ Κίμωνος.

— Γιὰ τὸν ἀνθυπολοχαγό, τὸ ἐννοῶ. Ὅλα τὰ προηγούμενα καμώματά του δικαιολογοῦν τὴν ἀντιπάθειά σου. Ἀλλὰ γιὰ τὴν καϋμένη τὴν Ἀνθὴ εἶναι πολὺ ἄδικοι αἱ προκαταλήψεις σου. Ἐμὲ αὐτὴ ἡ νέα μοῦ φαίνεται καρδιὰ θησαυρός.

— Θησαυρὸς κεκρυμμένος. Ἀλλὰ ὅλοι, ξέρεις, οἱ κεκρυμμένοι θησαυροὶ φυλάττονται σίγουρα μόνο ὅσο νὰ βρεθῇ κανεὶς νὰ τοὺς ἀναζητήσῃ.

— Εἶσαι ἄδικος, Φίλιππε.

— Νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ ἦμαι. Ἀλλὰ τί νὰ σοῦ εἰπῶ. Ἔχουν καὶ οἱ δύο ἕνα ἀλάνθαστο γνώρισμα ἀιδηλείας χαρακτῆρος. Τὰ βλέμματά των ποτὲ δὲν προσηλόνονται ἐπάνω σου, ἀλλὰ ἀποφεύγουν κάθε συνάντησι μὲ τὰ δικά σου βλέμματα· καὶ ἢ καρφόνονται χάμω, ἢ σὲ πολιορκοῦν μὲ πλάγιαις στροφαῖς. Καὶ δὲν ἠξεύρεις πόσο δυσπιστῶ εἰς τὰς ψυχὰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι φοβοῦνται νὰ κατοπτρίζωνται εἰς τοὺς καθρέπτας, ὅπου μᾶς ἔβαλε στὸ πρόσωπο ἡ φύσις, εἰς τὰ μάτια.

— Ὑπάρχουν μονομανεῖς ὅπου νομίζουν ὅτι προβλέπουν τὸν καιρὸ καὶ αἰωνίως βόσκουν τὰ μάτια τους στὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ σοῦ ἀναγγείλουν πότε θὰ βρέξῃ ἢ πότε θὰ φυσήξῃ βοριᾶς. Δὲν ἠξεύρω ἂν συνέπεσε καμμιὰ φορὰ νὰ πετύχουν. Ἠθέλησες φαίνεται νὰ τοὺς μιμηθῇς, Φίλιππε.

— Γέλα ἐσύ, κυρά, ὅσο θέλεις. Ἀλλὰ ἐγὼ πονῶ· πονῶ πολὺ τὸν Κίμωνα καὶ παρατηρῶ, προσέχω. Τοὺς βλέπω ὅταν ὁμιλοῦν μεταξύ των, ὅτι ποτὲ δὲν βλέπονται κατὰ πρόσωπο· ὅτι τὰ βλέμματά τους, ὡς κατὰ προηγουμένην συνεννόησιν, δίδουν ἄλλου συνέντευξιν. Αὐτὴ ἡ γυναῖκα ἡ σιωπηλή, ἡ σοβαρά, ἡ σεμνή, ὅπου τῆς φαίνεται ἄτοπο καὶ νὰ γελάσῃ δυνατά, μοῦ φαίνεται κρυψίνους. Καὶ αὐτὸ ρθάνει γιὰ νὰ ἦναι κίβδηλη. Γιατί, τί ἄλλο εἶναι, παρακαλῶ, ὁ κρυψίνους παρὰ ἕνας βουβὸς ψεύτης;

Καὶ αὐτοὶ μὲν οἱ φόβοι οἱ διαβρωτικοὶ ἐβασάνιζον τοῦ Φιλίππου Βράγκα τὴν ψυχήν. Τοῦ Κίμωνος ὅμως τὴν διάνοιαν καμμία τῶν σκοτεινῶν τούτων σκέψεων δὲν ἀπησχόλησε ποτέ· οὐδέποτε αἱ μέλαιναι πτέρυγες τῆς ζηλοτυπίας ἐπλατάγισαν περὶ αὐτὸν· οὐδέποτε ἐρρίγησεν ὑπὸ τὴν παγερὰν πνοήν της.

Ψυχὴ ἐν παντὶ εὐθεία, ὁ Κίμων, τιμία καρδία, ἔτρεφε πρὸς πάντας πίστιν ἀπεριόριστον· ἰδίως πρὸς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἐλάτρευε. Τῶν εὐγενῶν ψυχῶν ἡ στοργὴ εἶναι ἀναπόσπαστος ἀπὸ τῆς ὑπολήψεως, ἡ δὲ πρὸς τοὺς ἀγαπωμένους δυσπιστία, ἡ πρωτότοκος αὐτὴ κόρη τῆς φρονήσεως εἶναι ἀρετή, ἥτις οὐδέποτε τὰς ἐκόσμησεν.

Ἕνεκα τούτων ἦτο ἀδύνατον νὰ βλαστήσῃ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Κίμωνος ἡ ζηλοτυπία. Εἰδικῶς δὲ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Νικολάου Βερτῆ θὰ ἦτο βδελυγμία τοιαύτη ὑπόνοια. Ἀφοῦ πατρὸς καρδία ἔπαλλεν ἐν τῷ στήθει του διὰ τὸν νέον ἐκεῖνον, πῶς ἦτο δυνατὸν σκέψις τόσον βορβορώδης νὰ κηλιδώσῃ τὴν ὡραίαν τοῦ Κίμωνος ψυχήν;

Διὰ νὰ διεισδύσῃ ἐν τῇ διανοίᾳ του ὁ λογισμὸς οὗτος ὁ ἀποτρόπαιος, ἔπρεπε νὰ πιστεύσῃ ὄχι μόνον ὅτι ὁ Νικόλαος ἦτο ψυχὴ ὑπὲρ πᾶσαν ῥυπαρά, τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲν ἐφαντάσθη ὁ δείλαιος, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὅλαι αἱ ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίαι, ὅτι ἡ ἠχὼ τῶν λέξεων παιδί μου, τέκνον μου, ἥτις ἐπὶ εἰκοσαετίαν ἔπληττε τὴν ἀκοήν του, δὲν ἤρκεσαν νὰ τὸν προσοικειώσουν πρὸς τὴν ἰδέαν, ὅτι πατρὸς θέσιν ἔχει παρ᾽ αὐτῷ ὁ Κίμων· θὰ ἤρκει δέ, ἂν ὑπῆρχεν ἡ ἐλαχίστη προσοικείωσις πρὸς τὸ αἴσθημα τοῦτο, ὅπως καὶ τὴν κακουργοτέραν φύσιν ἐξαναγκάζῃ εἰς ὀπισθοδρόμησιν πρὸ τῆς ἀφυπνίσεως τοιούτου στυγίου πάθου.

Τοιοῦτον ἀπύθμενον βάθος ψυχικοῦ βορβόρου ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ βολιδοσκοπήσῃ ὁ Κίμων, καὶ ἑπομένως ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ ζηλοτυπήσῃ.

Καὶ ἐν τούτοις μόνη ἡ ζηλοτυπία θὰ διήνοιγε τοὺς ὀφθαλμούς του ἀπέναντι πολλῶν παραδόξων περιστάσεων, μόνη ἡ ζηλοτυπία ἤθελεν ὠθήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἔρευναν, πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν αἰτίων τῆς τόσον ἀποτόμου μεταλλαγῆς ἕξεων, ἐν τῷ ἀνειμένῳ βίῳ τοῦ Νικολάου.

Διότι, ὅπως νευρικαί τινες νοσηραὶ προδιαθέσεις ἐντείνουν καὶ πολλαπλασιάζουν τὴν δύναμιν τῆς ἀκοῆς, τῆς ἀφῆς τὴν αἰσθητικότητα, οὕτω καὶ ἡ ζηλοτυπία, ἡ ἀλγεινὴ αὐτὴ νόσος τῆς ψυχῆς, ἀναπτύσσει παρ᾽ ἐκείνῳ ἐν τῷ ὁποίῳ κυριαρχεῖ ἀσύλληπτον διορατικότητα, διασχίζουσαν τὰ σκότη μὲ τὰ ὁποῖα ἀποπλανοῦν τὴν ἔρευναν αἱ ἐντεχνότεραι προφυλάξεις, ὀξύνει τὸ πνεῦμα τὸ προσηλωμένον εἰς τὴν ἀνιαράν, τὴν ἐργώδη ταύτην ἔρευναν, προσδίδει εἰς τὰς αἰσθήσεις ὀξύτητα καταπλήσσουσαν καὶ χειραγωγεῖ ὡς διὰ δυνάμεως ὑπερφυσικῆς εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν ἐξακρίβωσιν γεγονότων, τὰ ὁποῖα εἰς ἀνύποπτα βλέμματα προσπίπτουν ὡς ὅλως ἀδιάφορα καὶ τυχαῖα.

Καὶ ὅμως ἂς λικνίζῃ τοὺς ἀγαπῶντας ἡ ἐμπιστοσύνη, ἂς σκέπῃ ἵλεως τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἡ πλάνη. Ὁ ὕπνος τοῦ θανάτου ἂς κλείσῃ τὰ βλέφαρά των, πρὶν ἢ ἀφυπνισθῇ ἐν τῇ διανοίᾳ των ἡ ἀλήθεια ἡ φονεύουσα.

[Ἕπεται συνέχεια]

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Σ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΨΙΤΤΑΚΟΣ Ο ΤΕΦΡΟΧΡΟΥΣ

Ὁ Condillac διισχυρίζεται ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν διαφέρουσι τόσον ἀπ᾽ ἀλλήλων, διότι εἶναι πάντων τῶν ζῴων μιμητικώτεροι. Κατὰ τοῦτο λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι μετέχουσι τοῦ τε πιθήκου καὶ τοῦ ψιττακοῦ. Ἡ πρὸς τοὺς πιθήκους συγγένεια πολλοὺς μὲν εὗρε τοὺς ὑποστηρικτάς, ἀλλὰ καθ᾽ ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρὸς τὸν ψιττακὸν ὁμοιότητα οἱ συνήγοροι μετ᾽ ἐπιφυλάξεως ἀποφαίνονται. Ὁ δὲ Brehm ὅπως ἐνθαρρύνῃ ἴσως τούτους, ἀποκαλεῖ τοὺς ψιττακοὺς πτερωτοὺς πιθήκους.

Ἡ μιμητικὴ ἰδιοφυία τοῦ ψιττακοῦ δὲν ἠρευνήθη μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης προσοχῆς. Ἡ εὐκολία, μεθ᾽ ἧς λαλεῖ, μᾶς εὐχαριστεῖ ἢ μᾶς ἐνοχλεῖ χωρὶς νὰ κινῇ τὸ ἐνδιαφέρον ἡμῶν ἀκριβῶς ὡσεὶ ἐπρόκειτο, περὶ κοινοῦ φλυάρου. Παραδεχόμεθα συνήθως, ὅτι ἄνθρωποί τινες λαλοῦσιν ὡς ψιττακοί· τοιοῦτον ὅμως ποιοῦντες παραλληλισμὸν ἀδικώτατα κατακρίνομεν τὸ πτηνόν. Ὁ ἀκατάσχετος ῥήτωρ ὁμιλεῖ συνήθως χωρὶς νὰ σκέπτηται, ἐν ᾧ ψιττακὸς ὁ τεφρόχρους σκέπτεται προτοῦ λαλήσῃ.

Πρὶν ἢ θαυμάσωμεν τὸ πνεῦμα τοῦ ζῴου ἂς περιγράψωμεν αὐτό. Ὁ τεφρόχρους ψιττακός, ὃν καλοῦσι κοινῶς ζιακό, οἱ δὲ ἐπιστήμονες λατινιστὶ Psittacus erythraceus, ἔχει μέγεθος μεγάλης περιστερᾶς, πτέρωσιν ἁπλῆν ἀλλὰ σοβαράν, στερεῖται τοῦ πρασίνου ἐκείνου χρώματος καὶ τῶν λοιπῶν ποικίλων πτερῶν τῶν ἀμερικανικῶν ψιττακῶν. Ἅπασα σχεδὸν ἡ πτέρωσίς του ἔχει χρῶμα τεφρόν. ἰώδης τις χρωματισμὸς διακρίνεται ἐπὶ τῶν πτερύγων καὶ ὠχραί τινες ἀποχρώσεις εἰς τὸ στῆθος καὶ τὰς κνήμας. Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ φαίνεται πεπασμένον διὰ λευκῆς κόνεως, τὸ ῥάμφος εἶναι μέλαν, μικρὰ δέ τινα πτερὰ λεῖα καὶ βαθυχρούστερα διαγράφουσι κάλυμμά τι. Ἅπαντα ἐν γένει τὰ χρώματα αὐτοῦ εἶναι φαιὰ πλὴν τῆς οὐρᾶς, ἥτις ἔχει χρῶμα ἐρυθρὸν ὕσγινον. Ὅταν φέρωσιν αὐτὸν ἐκ τοῦ Gabon τῆς Γουϊνέας ἢ τῆς Μαδαγασκάρης, δὲν ἔχει τόσον λαμπρὰ χρώματα, διότι ὑποφέρει κατὰ τὸ ταξείδιον ἐγκεκλεισμένος ὢν ἐντὸς στενῶν κλωβῶν, ἀκίνητος, πεπιεσμένος, λυπημένος. Μετ᾽ ὀλίγον ἀφιέμενος ἐλεύθερος ἀνακτᾷ τὸ κάλλος του, ἐὰν δὲ εὕρῃ κατάλληλον μέρος πρὸς διαμονήν, οἱ δὲ σπόροι, οἱ καρποὶ καὶ τὰ γλυκίσματα ἀποδώσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν ὑγείαν καὶ τὴν εὐχαρίστησιν, δὲν ζητεῖ πλέον νὰ φύγῃ καὶ καθίσταται οἰκεῖος. Βραδύτερον δοκιμάζει νὰ ἀρθρώσῃ λέξεις, ἐν ἀρχῇ συγκεχυμένας, σπουδάζει, διορθοῖ βαθμηδὸν καὶ κατ᾽ ὀλίγον τὴν προφοράν του καὶ καταλήγει τέλος νὰ μιμηθῇ ἁπάσας τὰς ἀρθρώσεις τῆς φωνῆς καὶ τὰς χροιὰς τῆς ὁμιλίας. Ἀκούων τις αὐτὸν ἐπί τινας στιγμὰς ἀρέσκεται ὑπὸ τῆς ποικιλίας τῶν φωνῶν, τῶν ᾀσμάτων, τῶν λόγων του. Ἀκροώμενος ὅμως αὐτὸν ἐπὶ ὁλόκληρον ἡμέραν, τὸν βαρύνεται καὶ τὸν ἀπεχθάνεται. Πρέπει νὰ ἔχῃ τις

τὴν ὑπομονήν, ὅπως τὸν σπουδάσῃ ἐπὶ μῆνας, ἵνα ἐκπλαγῇ καὶ κατενθουσιασθῇ ἐκ τῶν διανοητικῶν προτερημάτων αὐτοῦ. Ἡ θαυμασία διανοητικὴ ἀνάπτυξις τῶν ζῴων ἐμελετήθη μόνον εἰς τὸν κύνα, ἐλάχιστοι ὅμως ὑπέβαλον εἰς ἀνάλυσιν τὰ ψυχικὰ προτερήματα τὰ ἀναπτυσσόμενα διὰ τῆς ἀνατροφῆς εἰς ἄγριόν τι πτηνόν. Ὁ κύων ὑπομείνας τὴν ἐπήρειαν τοῦ κατοικιδίου βίου μετέβαλε χαρακτῆρα ἕνεκα τῆς κληρονομικῆς μεταδόσεως ἰδιοτήτων βραδέως ἀναπτυχθεισῶν ἐν τῷ εἴδει. Δύναταί τις νὰ εἴπῃ λοιπόν, ὅτι ἐπίκτητόν τι ὁρμέμφυτον ἀντικατέστησε τὰ φυσικὰ ὁρμέμφυτα τοῦ ζῴου καὶ ἑπομένως ἡ μνημοσύνη τῶν ζῴων τούτων δὲν ἔχει τι τὸ ἔκτακτον. Δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ ψιττακοῦ, τοῦ ἁρπαγέντος ἐκ τοῦ κόσμου καὶ τῶν συνηθειῶν τοῦ εἴδους του, τοῦ ὁποίου ὁ ἐγκέφαλος δὲν μετεπλάσθη ἕνεκα προηγουμένων ἐπηρειῶν ἀνατροφῆς, ἀλλὰ διατηρεῖται ὡς ἐργαλεῖον νέον, ἐφ᾽ οὗ δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν κυρίως τὴν ἄμεσον ἡμῶν ἐνέργειαν.

Ὁ ψιττακὸς μιμεῖται τὰς φωνάς, τοὺς μουσικοὺς ἤχους, ἀρθροῖ λέξεις, ἐπαναλαμβάνει φράσεις βραχείας ἢ μακράς. Ἡ μιμητικὴ αὕτη ἰδιότης ἀπαιτεῖ ἰσχὺν μνήμης καὶ κόπους πρὸς προσαρμογὴν τοῦ φωνητικοῦ ὀργάνου.

Ἡ μνήμη του εἶναι μεγάλη. ὁ ψιττακὸς ἐπαναλαμβάνει μετὰ πολλοὺς μῆνας λόγους, τοὺς ὁποίους ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἐδόθη ἀφορμὴ ν᾽ ἀκούσῃ ἐκ νέου. Εἰς τὸν ἐγκέφαλον φαίνεται ὅτι ἐντυποῦνται καλλίτερον οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους προφέρει τις μόνος του ἢ ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἀκούει λεγομένους εἰς ἄλλους. Τὸ ἀποτύπωμα σειρᾶς ἤχων διατηρεῖται ἐν τῇ ἐγκεφαλικῇ συσκευῇ καὶ ἀναπτύσσεται μετὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αἰτίων ἀγνώστων ἡμῖν συνήθως. Ἡ ἐνέργεια τῆς μνήμης φαίνεται ἁπλῶς ἐξαρτωμένη ἐκ μηχανικῆς τινος ἐνεργείας· ὅταν ὅμως ἡ μνήμη παράγηται ἐκ τῆς θέας ὡρισμένου τινὸς ἀντικειμένου, λέγομεν ὅτι ἔχομεν ἰδέαν τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Καὶ αὐτὸς ὁ ψιττακὸς ἐπίσης ἔχει τὴν ἰδέαν τοῦ ἀντικειμένου· ἐπειδὴ δὲ ἡ ἰδέα αὕτη προκαλεῖ εἰς αὐτὸν λόγους ἀντιστοίχους, οἱ λόγοι οὗτοι κατ᾽ ἀκολουθίαν ἐκφράζουσιν ἰδέαν τινά, ἀποτελοῦσιν ὁμιλίαν.

Ἡ ἄμεσος παρατήρησις ἐπιτρέπει νὰ ἐπιβεβαιώσωμεν τὴν ἀκρίβειαν τῆς γνώμης ταύτης, ἥτις φαίνεται ὀλίγον παρακεκινδυνευμένη. Ζιακό τις παρασταθεὶς εἰς τὴν μαστίγωσιν κυναρίου, πάντοτε βλέπων τὸν αὐτὸν κύνα ἐξέβαλλε κλαυθμηρὰς ὑλακάς. Ὁ ψιττακὸς λοιπὸν ἁπλῶς βλέπων τὸν κύνα ἐξέφραζε μίαν ὡρισμένην ἰδέαν ἀναγεννωμένην ἐν αὐτῷ· διότι ὁ κύων προσήρχετο σιωπηλῶς, μόνη δὲ ἡ παρουσία του προὐκάλει τὴν ἀνάμνησιν τῶν φωνῶν. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἡ ἰδέα καθίστατο ἧττον ἀντικειμενική, διότι ὁ ψιττακὸς ἐξέβαλλε τὰς αὐτὰς κλαυθμηρὰς ὑλακάς, ἐὰν παρόντος τοῦ κυναρίου, ὁ κύριος ἐλάμβανεν ὕφος ἀπειλητικὸν καὶ προσεποιεῖτο τιμωρίαν. Ἡ ἰδέα παρέμενεν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ ψιττακοῦ παρουσιαζομένου ἑτέρου κυνός, καίτοι δὲ ἀκριβῶς τὸ πτηνὸν διέκρινε τὰ δύο ζῷα, εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἀπεμιμεῖτο τὰς ὑλακάς, ἀλλ᾽ ἐπλησίαζεν ἀφόβως τὸ ἓν ἐκ τῶν ζῴων, ἀπέφευγε δὲ τὸ ἕτερον.

Ὑπὸ πολλῶν παρατηρητῶν ἐδόθησαν πλεῖστα παραδείγματα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μεγάλης μνήμης τῶν πτηνῶν τούτων. Παρατηρήσεις μάλιστά τινες ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὰ ζῷα ταῦτα ἔχουσιν οὐ μόνον τὴν ἰδιότητα τῆς ἐκφράσεως ἰδεῶν, ἀλλ᾽ ὅτι εἶναι ἱκανὰ προσέτι νὰ προσαρμόσωσιν ἤχους ἀρθρωτοὺς καὶ σειρὰς ἤχων εἰς ὡρισμένας ἰδέας. Ἡ σπουδαιότης κυρίως συνίσταται οὐχὶ εἰς τὸ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τις τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῆς συναρμογῆς τῶν ἤχων, οὓς δύναται τὸ ζῷον ν᾽ ἀρθρώσῃ, διότι τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διαθέσεως τῆς φωνητικῆς συσκευῆς, ἀλλὰ νὰ παρατηρηθῇ, πόσαι ἀμετάβλητοι συνθέσεις λέξεων ἀνταποκρίνονται πρὸς ἰσαρίθμους ἰδέας. Ἀκριβῶς εἰπεῖν τὸ λεξιλόγιον τοῦ ψιττακοῦ εἶναι περιωρισμένον· ἐνίοτε εἶναι ἀρκετὰ εὐρύ· ἡ ἀκατάσχετος ὅμως φλυαρία τοῦ πτηνοῦ καθιστᾷ δύσκολον τὴν ἀπαρίθμησιν αὐτοῦ. Ὁ Le Mahout ἀναφέρει ψιττακόν, τὸν ὁποῖον καρδινάλιός τις ἠγόρασεν ἀντὶ ἑκατὸν χρυσῶν ταλλήρων, διότι ἀπήγγειλεν ἀκριβῶς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως. Ὁ δὲ De Laborde εἶδε ψιττακὸν ἐντὸς πλοίου τινός, λέγοντα ὁλόκληρον τὴν λειτουργίαν. Ὁ Brehm ἀναφέρει ἀνέκδοτα, ἅτινα δύνανται νὰ λεχθῶσι πρὸς ἀντίρρησιν τῶν θεωρητικῶν ἐκείνων, οἵτινες δὲν παραδέχονται, ὅτι τὰ ζῷα ἔχουσιν ἐκφραστικὴν λαλιάν.

Ἀφ᾽ ἑτέρου ἐπίσης τὰ μουσικὰ προτερήματα τῶν πτηνῶν, ἅτινα εἶναι ἀνώτερα τῶν ἐρυθροδέρμων ἀνθρώπων, ἡ προτίμησις αὐτῶν ἰδιαιτέρων τινῶν ἤχων ἀποτελοῦσι φαινόμενα ἄξια μελέτης καὶ πλήρη ἐνδιαφέροντος.

Τὰ λοιπὰ διανοητικὰ φαινόμενα τοῦ ψιττακοῦ, ἐπιτρέπουσιν ἡμᾶς νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶναι τόσον περίεργα, ὅσον τὰ τῆς μιμητικῆς ἰδιοφυΐας αὐτοῦ. Γνωρίζομεν ὅτι οἱ ψιττακοὶ εἶναι ἥμεροι ἢ ἄγριοι, ὅτι ἐχθαίρονται πρόσωπά τινα καὶ ἀγαπῶσιν ἄλλα, ὅτι χαίρονται, λυποῦνται, ὀργίζονται. Τὸ σπουδαιότερον πάντων εἶναι, ὅτι ἔχουσι συνείδησιν τῶν κακῶν αὐτῶν πράξεων καὶ πολλάκις αὐτοὶ οἱ ἴδιοι μετὰ τοιαύτας πράξεις ἀποτείνουσιν ἐπιτιμήσεις εἰς ἑαυτούς.

Οἱ ψιττακοί, ὅπως τὰ παιδία, δυσηρεστημένοι ὄντες, δὲν δέχονται μηδὲ αὐτὰ τὰ γλυκίσματα, εἶναι ἀνάγκη δὲ θωπειῶν καὶ κολακειῶν, ὅπως ἐπαναλάβωσι τὸ ἥμερον αὐτῶν ἦθος. Γνωρίζουσι τί κάμνουσι, τί θέλουσι καὶ τί λέγουσιν, εἶναι ἀληθὲς ὄχι πάντοτε, ἀλλὰ μήπως καὶ εἰς ἡμᾶς δὲν συμβαίνει τὸ αὐτό;

Ν. Χ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

Λεκόντ Δελίλ

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογικὰ

Τῇ 6ῃ Ἰουλίου ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις ὁ ἀκαδημαϊκὸς Λεκόντ Δελίλ, εἷς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς συγχρόνου Γαλλίας. Γεννηθεὶς ἐν Ἀγίῳ Πιλῷ τῇ 23 Ὀκτωβρίου 1818, μετέβη καὶ ἐγκατεστάθη ὁριστικῶς ἐν Παρισίοις τῷ 1847, διορισθεὶς κατ' ἀρχὰς ὑποβιβλιοφύλαξ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Λουξεμβούργου. Γνωστὸς ὡς ποιητὴς ἐγένετο τῷ 1853, ὅτε ἐξέδωκε τὴν πρώτην συλλογήν του *Poèmes antiques* καὶ μετὰ δύο ἔτη ἄλλην ὑπὸ τὸν τίτλον «Poèmes et Poésies». Τὰ δύο ταῦτα βιβλία ἤρκεσαν νὰ τῷ ἐξασφαλίσουν θέσιν περιφανῆ μεταξὺ τῶν γαλλων ποιητῶν· ἀλλ' ἡ δόξα τοῦ Λεκόντ Δελίλ ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπόγειον ὅταν ἐξέδωκε βραδύτερον τὰ Poèmes Barbares καὶ τὰ Poèmes Tragiques. Ἐκτὸς τούτων, γνώστης τῆς ἑλληνικῆς βαθύς, μετέφρασεν ἀμιμήτως τὰ *Εἰδύλλια* τοῦ Θεοκρίτου, τὰς *Ὠδὰς* τοῦ Ἀνακρέοντος, τὴν Ἰλιάδα, τὴν Ὀδύσσειαν, τὰ ἔργα τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Αἰσχύλου κτλ. Τῷ 1887 ἐξελέγη μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας εἰς τὴν ἕδραν τοῦ Οὐγγὼ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξετίμα ἰδιαιτέρως καὶ εἰς προηγουμένας ἐκλογὰς εἶχε ψηφίσει ὑπὲρ αὐτοῦ. Πολλοὶ τῶν κριτικῶν τὸν Λεκόντ Δελίλ θεωροῦν ποιητὴν ἀνώτερον καὶ τοῦ Βίκτωρος Οὐγγὼ ἀκόμη. Τὰς εὐρείας καὶ μεγαλοπρεπεῖς αὐτοῦ συλλήψεις ἤξευρε νὰ ὑποτάσσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις μορφῆς αὐστηρῶς καλλιτεχνικῆς, τὰ δὲ ποιήματα του τὰ λαξευτὰ, τὰ σύμμετρα, μὲ τὸν θαυμαστὸν πλοῦτον τῶν εἰκόνων καὶ τῆς γλώσσης τὴν ἀνυπέρβλητον ἁρμονίαν, δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς πρότυπα τεχνικῆς ἐκτελέσεως. Ὁ Λεκόντ Δελίλ, ἀρχηγὸς σχολῆς, ἔσχεν ἀπείρους θαυμαστὰς καὶ μιμητάς, ἀλλὰ ἐκ τοῦ παραδείγματος του περισσότερον ὄλων ἐπωφελήθη ὁ Ἐριδιᾶ, ὁ ποιητὴς τῶν «Τροπαίων», ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὁ γνησιώτερος αὐτοῦ μαθητής.

— Τὴν παρελθοῦσαν Τετάρτην ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις ὁ Στέφανος Ξένος, ὁ συγγραφεὺς τῆς ποικιλήτου «Ἡρωΐδος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». Γεννηθεὶς ἐν Σμύρνῃ τῷ 1821 ἀπὸ γονεῖς καταγομένους ἐκ Πάτμου, ἐμαθήτευσεν εἰς τὴν ἐν Αἰγίνῃ στρατιωτικὴν σχολήν, τὴν ἱδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξῆλθε μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπασπιστοῦ καὶ προσελήφθη ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ Καλλέργη. Βραδύτερον, παραιτηθεὶς τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ, μετέβη εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἐπεδόθη εἰς μεγάλας ἐμπορικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἀπέκτησε μὲν κολοσσιαίαν περιουσίαν, τὴν ἔχασε δὲ κατόπι, μετὰ πολλὰς περιπετείας, ἕως οὗ ἐβυθίσθη εἰς τὴν πτωχείαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸν εὗρεν ὁ θάνατος. Ἐν Λονδίνῳ ἵδρυσε τὸν «Βρεττανικὸν Ἀστέρα» εἰκονογραφημένον περιοδικόν, περίφημον διὰ τὸν κατὰ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ἀμείλικτον πόλεμόν του. Ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον ἐξέδωκεν ἐσχάτως ἐν Ἀθήναις ἡμερησίαν ἐφημερίδα, ἡ ὁποία ὅμως ἐναυάγησεν. Ἐκτὸς τῆς «Ἡρωΐδος» τοῦ καλλίστου τῶν ἔργων του, τὸ ὁποῖον πολὺ ἀνεγνώσθη ἐν Ἑλλάδι, ὁ Ξένος ἔγραψε καὶ ἄλλα μυθιστορήματα «τὸν Διάβολον ἐν Τουρκίᾳ» τὴν «Ἱστορίαν τῶν Νόθων Τέκνων» κλ. Τὰ ἔργα ταῦτα στεροῦνται μὲν πάσης φιλολογικῆς ἀξίας, ἀλλ' εἶνε ἐκ τῶν εὐχαριστως ἀναγινωσκομένων ὑπὸ τῶν πολλῶν, διὰ τὴν πλοκὴν καὶ τὰς περιπετείας.

— Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον τεῦχος τῶν «Βυζαντινῶν Χρονικῶν» ἐκδιδομένων ἐν Πετρουπόλει ἑλληνιστὶ καὶ ρωσσιστὶ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν κ.κ. Βασιλιεφσκη καὶ Ρέγκελ. Τὸ τεῦχος τοῦτο σύγκειται ἐκ 260 σελίδων περιέχει δὲ ὕλην πλουσίαν καὶ ἐκλεκτήν.

— Ἐν Βαρναούλ τῇ 19 Ἰουνίου ἀπεβίωσεν ὁ Νικόλαος Γιαδρίντσεφ. Ὁ διάσημος ρῶσσος συγγραφεὺς ἐγεννήθη τῷ 1842 ἐν Ὄμσκ, ἐσπούδασεν εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Τόμσκης, κατόπι δὲ ὡς ἀκροατής, ἠκολούθησε μαθήματα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πετρουπόλεως. Ἀπελθὼν εἶτα εἰς Σιβηρίαν, ταχέως ἐγένετο ἐκεῖ γνωστὸς διὰ τῶν συγγραμμάτων του, ἀναγομένων εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν ἐθνογραφίαν καὶ τὰ ἤθη τῶν σιβηριανῶν λαῶν. Εἰς τὸν Γιαδρίντσεφ ὀφείλεται ἡ ἀνακάλυψις τῶν περιφήμων ἐρειπίων τοῦ Καρακορούμ ἐν Μογγολίᾳ καὶ αὐτὸς πρῶτος ἔσχε τὴν ἰδέαν τῆς ἱδρύσεως Πανεπιστημίου ἐν Σιβηρίᾳ. Ἐξέδωδε τὴν *Σιβηριανὴν Ἐπιθεώρησιν* καὶ τὴν *Ἐπιθεώρησιν τῆς Ἀνατολῆς*. Ὁ θάνατος του ἀφίνει μέγα κενὸν καὶ θεωρεῖται σημαντικὴ ἀπώλεια διὰ τὰ ρωσσικὰ γράμματα.

— Ὑπὸ τοῦ κ. Παύλου Καλλιγᾶ, τοῦ σοφοῦ νομομαθοῦς καὶ ἱστορικοῦ, ἐξεδόθη ἐκ τῶν καταστιγμάτων Κωνσταντινίδου, ὀγκώδης τόμος ἐπιγραφόμενος «Μελέται Βυζαντιναὶ Ἱστορίας. 1205—1453». Τὸ βιβλίον τοῦτο διακρίνει πλῆθος ἱστορικῶν γνώσεων, ἐπιστημονικὴ κατάταξις καὶ ἀκριβεῖα ὅρους σπανία. Ἀργότερα εἰς τὴν *Ἑστίαν* θὰ γράψωμεν, ἐλπίζομεν, ὁ προσήκων περὶ αὐτοῦ λόγος.

Καλλιτεχνικὰ

Ἀπεβίωσεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁ ἐκεῖ πρὸ πολλοῦ ἀποκατεστημένος Ἕλλην ζωγράφος Παῦλος Προσαλέντης, ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ καλλιτεχνικοῦ του σταδίου. Ὁ Παῦλος Προσαλέντης ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ, ἐξ οἰκογενείας κατὰ παράδοσιν καλλιτεχνικῆς. Τὰς πρώτας σπουδὰς ἔκαμεν ὑπὸ τὸν πατέρα του, ζωγράφον ἐπίσης διακεκριμένον, ἐτελειοποιήθη δὲ εἶτα ἐν Ρώμῃ καὶ Νεαπόλει. Αἱ εἰκόνες του, μεγάλως ἐκτιμηθεῖσαι ὑπὸ τῶν εἰδημόνων, εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοπία αἰγυπτιακά. Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ νεκρὸς καὶ πλήρης μέλλοντος καλλιτέχνης εἶχε τύχει τοῦ πρώτου βραβείου ἐν τῷ τμήματι τῶν Καλῶν Τεχνῶν τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐκθέσεως.

Θεατρικὰ

Ἐκ τοῦ θιάσου «Μενάνδρου» τῶν κ.κ. Ταβουλάρη καὶ Παντοπούλου, ἀπεχώρησε ἡ κυρία Εὐαγγελία Παρασκευοπούλου. Λέγεται ὅτι σκοπεύει ἤδη νὰ συγκροτήσῃ ἴδιον θίασον.

— «Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος» ἐπιγράφεται τὸ πενταπρακτον δρᾶμα τοῦ κ. Γ. Στρατήγη, τὸ ὁποῖον διὰ πρώτην φορὰν ἐπαίχθη ἐν τῷ θεάτρῳ Τσόχα τὴν ἑσπέραν τῆς π. Πέμπτης. Ἔχει πολύπλοκον ὑπόθεσιν καὶ μεγάλας περιπετείας. Ὁ Βασίλειος ἀγαπᾷ τὴν Βέσαν, θυγατέρα φανταστικὴν τοῦ Βορίδος, βασιλέως τῶν Βουλγάρων, χάριν δὲ αὐτῆς κυρίως φαίνεται εἰς τὸ δρᾶμα ὅτι κάμνει κατὰ τῶν Βουλγάρων ὅσα ἀναφέρει ἡ ἱστορία. Ἡ τοιαύτη σύλληψις δὲν ἱκανοποίησε πολύ, ἐκτὸς δὲ τούτου τὸ ἔργον ἔχει καὶ ἄλλας πολλὰς ἐλλείψεις ἱστορικὰς καὶ τεχνικάς. Εἰς τὸν τύπον ἐκρίθη μᾶλλον δυσμενῶς, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ εἰς τὸ κοινὸν δὲν ἤρεσε τόσον, ὥστε οὐ εὐθὺς ἀπὸ τῆς δευτέρας παραστάσεως τὸ θέατρον ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ κενόν.